

Beschikkingsbevoegdheid bij onder oud recht opgemaakte testamenten

Onderzoeksrapport door K. J. de Gier, studentnr. 1115300

HBR-4-AS17-AS-TOETS-01-Kans 2-JAAR-Afstudeeropdracht-2021
Inleverdatum: 14 augustus 2022

Opdrachtgever
Just Notarissen
Mr. F. Vermeulen

Begeleider
Hogeschool Leiden
opleiding HBO-rechten
Mr. D. Westerveld
Mr. M. Rietmeijer

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeeronderzoek 'Beschikkingsbevoegdheid bij onder oud recht opgemaakte testamenten'. Dit is een onderzoek naar oude testamenten en hoe deze uitgevoerd dienen te worden wat betreft de beschikkingsbevoegdheid. Dit onderzoek is geschreven voor het notariskantoor Just Notarissen in het kader van mijn afstuderen aan de opleiding HBO-rechten aan de Hogeschool Leiden.

Ik heb besloten om mijn afstudeeronderzoek binnen het notariaat te verrichten omdat ik tijdens mijn stage bij een notariskantoor erachter ben gekomen hoe interessant en veelzijdig de rechtsgebieden zijn die binnen het notariaat behandeld worden. Mijn interesses lagen vooral binnen het personen- en familierecht en ik deed vooral veel ervaring op binnen het erfrecht. Nadat ik dit vertelde aan mevrouw F. Vermeulen, mijn aanspreekpunt vanuit Just Notarissen, kwamen we samen op het onderwerp 'oude testamenten' uit omdat er in de praktijk veel verwarring kan ontstaan wanneer een nalatenschap met een oud testament afgewikkeld dient te worden. Er blijven ook nog veel opdrachten aan het notariskantoor binnen komen waarin er sprake is van een oud testament. Samen met mijn begeleiders mevrouw M. Rietmeijer en mevrouw D. Westerveld, docenten aan de Hogeschool Leiden, kwamen we op de onderzoeksvraag uit. Die vraag staat centraal in dit onderzoek.

Ik wil Just Notarissen en reeds genoemde begeleiders bedanken voor hun begeleiding en ondersteuning. Ik kon altijd bij hen terecht met vragen en hun feedback is altijd zeer nuttig gebleken.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Kelly de Gier

14 augustus 2022

Samenvatting

In 2003 heeft er een grote wetswijziging plaatsgevonden binnen het erfrecht. Het hele vierde boek van het Burgerlijk Wetboek is aangepast en veel regelingen werken nu anders. Dit kan tot verwarring leiden wanneer het laatst opgemaakte testament van een erflater onder oud recht is opgesteld.

Welke wet- en regelgeving is in een dergelijk geval van toepassing? Uit een interview dat voor dit onderzoek is afgenomen bij mevrouw F. Vermeulen, kandidaat-notaris bij Just Notarissen, komt naar voren dat veel verwarring ontstaat bij de ouderlijke boedelverdeling, het vruchtgebruiklegaat en de legitieme portie. Uit de jurisprudentie bleek dat er veel onduidelijkheid heerste rondom de beschikkingsbevoegdheid bij deze drie onderwerpen.

Het doel van dit onderzoek is dan ook om de bovengenoemde verwarring weg te nemen door middel van een overzicht met daarin advies betreffende het interpreteren en uitvoeren van testamenten die vóór de wetswijziging van 2003 zijn opgesteld. Hiertoe is de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

Op welke manier dient Just Notarissen een testament van vóór 2003 met daarin opgenomen een ouderlijke boedelverdeling, het vruchtgebruiklegaat en/of het legitieme te interpreteren en uitvoering te geven wat betreft de beschikkingsbevoegdheid blijkens wetsanalyse, literatuur- en jurisprudentieonderzoek?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Wat is de ouderlijke boedelverdeling blijkens literatuuronderzoek?
2. Wat is het vruchtgebruiklegaat blijkens literatuuronderzoek?
3. Wat is het verschil tussen de legitieme portie in het oude recht en in het nieuwe recht blijkens literatuuronderzoek?
4. Wie wordt bij de ouderlijke boedelverdeling eigenaar van welke goederen blijkens jurisprudentieonderzoek?
5. Wie wordt bij het vruchtgebruiklegaat eigenaar van welke goederen blijkens jurisprudentieonderzoek?

Uit het jurisprudentieonderzoek bleek dat de langstlevende bij een ouderlijke boedelverdeling zelfstandig alle goederen mag beheren. De erfgenamen hebben niets te zeggen over de goederen in de nalatenschap en erven pas een deel van de nalatenschap bij het overlijden van de langstlevende. De ouderlijke boedelverdeling leek daardoor veel op de huidige wettelijke verdeling. Dit werkt wel

anders wanneer een van de erfgenamen de nalatenschap beneficiair heeft aanvaard. Dan begint namelijk de vereffeningprocedure. In dat geval zijn alle vereffenaars gezamenlijk bevoegd om over de nalatenschap te beheren. Er zijn wel mogelijkheden tot het ontheffen van de vereffeningprocedure. Hiervoor moet er sprake zijn van een executeur die kan aantonen dat het saldo van de nalatenschap positief is, of de erfgenamen moeten minderjarig zijn.

Bij het vruchtgebruiklegaat is wel toestemming nodig van de erfgenamen om bijvoorbeeld goederen te vervreemden, tenzij er in het legaat staat opgenomen dat de vruchtgebruiker bevoegd is zelfstandig goederen te vervreemden. Op het vruchtgebruik en de daaruit voortvloeiende vruchten is het huidige recht van toepassing, maar het legaat dient wel uitgevoerd te worden zoals de erflater dat had bedoeld. Om uitleg te geven aan wat de bedoeling van de erflater was, wordt er naar het oude recht gekeken.

Een legitimaris die door een onder oud recht opgesteld testament in het legitieme is gesteld, komt vrijwel hetzelfde toe als een legitimaris die door een onder huidig recht opgesteld testament in het legitieme wordt gesteld. De huidige wet- en regelgeving is van toepassing op de legitimaris, waardoor deze dezelfde rechten en plichten heeft. Dat betekent dat de legitimaris een geldvordering heeft op de nalatenschap, en niet beschikkingsbevoegd is over de goederen.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
1.1. Probleemanalyse	6
1.2. Doelstelling, centrale vraag en deelvragen	11
1.3. Onderzoeksmethode/ verantwoording per deelvraag	12
2. Juridisch kader	18
2.1. De ouderlijke boedelverdeling	19
2.2. Het vruchtgebruiklegaat	21
2.3. De legitieme portie	23
3. Resultaten	25
3.1. De ouderlijke boedelverdeling	25
3.2. Het vruchtgebruiklegaat	26
4. Conclusies	28
4.1. De ouderlijke boedelverdeling	28
4.2. Het vruchtgebruiklegaat	29
4.3. De legitieme portie	30
5. Aanbevelingen	31

1. Inleiding

Voorafgaand aan het onderzoek, begon ik met het opstellen van een plan van aanpak. Het plan van aanpak bevatte de probleemanalyse, de doelstelling, de centrale vraag en de deelvragen. Deze onderdelen staan hieronder weergegeven zoals ik ze heb opgesteld voor mijn plan van aanpak. Na het uitvoeren van het onderzoek heb ik ook de 'onderzoeksmethode/ verantwoording per deelvraag' opgenomen in dit hoofdstuk. Hierin geef ik aan hoe het onderzoek verlopen is en waar ik tegenaan ben gelopen.

1.1 Probleemanalyse

De opdrachtgever

De opdrachtgever voor mijn afstudeeronderzoek is Just Notarissen te Zoetermeer. Just Notarissen is, zoals de naam al zegt, een notariskantoor. Het kantoor houdt zich onder andere bezig met het personen- en familierecht en onroerend goed. Het kantoor houdt zich ook veel bezig met het erfrecht, waardoor een onderzoek binnen het erfrecht goed aansluit op deze opdrachtgever.

Het onderzoek

In 2003 is het erfrecht veranderd. Testamenten die voor 2003 zijn opgemaakt, bevatten dus nog oud recht. Op grond van artikel 68a van de Overgangswet is het nieuwe recht van toepassing op nalatenschappen die opvallen na 2003. Op grond van artikel 79 van deze zelfde wet zijn de testamenten en de daarin opgenomen bepalingen echter nog wel geldig wanneer het laatste opgemaakte testament vóór de wetswijziging is gemaakt. Dat wil zeggen dat bijvoorbeeld het aanvaarden of verwerpen van de nalatenschap op de door het nieuwe recht omschreven wijze moet worden gedaan, maar dat de bepalingen in het testament die oud recht bevatten nog wel geldig zijn. Zo moet er bijvoorbeeld naar het oude recht worden gekeken wanneer testamenten begrippen bevatten die verwijzen naar het erfrecht bij versterf.¹ In het geval dat er geen testament is, wijst de wet erfgenamen aan. Dit noemen we erfrecht bij versterf.² In testamenten kan er worden verwezen naar het erfrecht bij versterf. Zo kunnen testateurs vastleggen dat de kinderen van de erfgenamen zullen erven, indien de erfgenamen zelf om wat voor reden dan ook niet kunnen erven. Denk hierbij aan het overlijden van de erfgenaam vóór het overlijden van de testateur. De testateur kan dan in het testament opnemen dat de regels van versterf van toepassing zijn op de erfenis.³ Wanneer een

¹ Burgerhart, Peeters, Schols & Schols 2018

² Asser/Perrick 2021

³ Burgerhart, Peeters, Schols & Schols 2018

testateur dit vóór de wetswijziging heeft gedaan, dienen de regels van het oude erfrecht bij versterf nageleefd te worden, omdat dit de bedoeling is geweest van het testament.

Ik heb drie onderwerpen gekozen waarbij het nieuwe recht met het oude recht verschilt, en waarbij problemen kunnen ontstaan wanneer de betreffende onderwerpen zijn opgenomen in een oud testament. Deze onderwerpen kwamen namelijk naar voren tijdens mijn gesprek met mevrouw F. Vermeulen, kandidaat-notaris bij Just Notarissen. Dit interview is te vinden in de bijlagen (zie bijlage 1).

Ouderlijke boedelverdeling

In het huidige recht is de wettelijke verdeling ingevoerd. Deze staat omschreven in artikel 4:13 BW. De wettelijke verdeling houdt in dat de langstlevende, de partner die overblijft nadat de ander is overleden, automatisch alle bestanddelen van de nalatenschap in zijn bezit krijgt. Dat wil zeggen dat de langstlevende al het geld, alle goederen en alle schulden in zijn bezit krijgt, als er geen testament is opgemaakt.⁴ De kinderen van de overledene kunnen pas hun erfdeel opeisen wanneer de langstlevende ook overlijdt, of op een ander in het testament genoemd moment zoals bedoeld in artikel 4:13 lid 3 BW.⁵ Een voorbeeld van een dergelijk moment is wanneer de langstlevende naar een verzorgingstehuis gaat.⁶ De wettelijke verdeling zorgt ervoor dat de langstlevende beschermd wordt tegen de erfgenamen. Als dit niet zo geregeld was, zouden de erfgenamen aanspraak kunnen maken op hun erfdeel, wat nadelige gevolgen zou kunnen hebben voor de langstlevende. De langstlevende had namelijk een gemeenschap met de overleden partner en als de erfgenamen meteen hun deel uit die gemeenschap zouden halen, dan blijft er wellicht niet genoeg over voor de langstlevende om zich te kunnen onderhouden. Vóór de wetswijziging bestond deze wettelijke verdeling niet. Toen moest je een testament op laten maken om de langstlevende te beschermen. Een testamentvorm die veel werd gebruikt om dit te doen, was de ouderlijke boedelverdeling. Bij de ouderlijke boedelverdeling krijgt de langstlevende de gehele nalatenschap in zijn of haar bezit, en kunnen de kinderen pas hun erfdeel opeisen wanneer de langstlevende is overleden.⁷

Het probleem dat de ouderlijke boedelverdeling met zich mee brengt zit in het taalgebruik en begrippen die niet meer bestaan. Zo staat in de tuchtzaak ECLI:NL:TNORDHA:2021:26 dat de erflater (met een testament uit 1988) in het testament de volgende zinsnede had geplaatst: *“Vanaf de dag*

⁴ Oorschot, *Vp-bulletin* 2015/1

⁵ ‘Wat is de wettelijke verdeling bij erfrecht?’, rijksoverheid.nl

⁶ ‘Wat u in een testament kunt regelen voor uw kinderen en kleinkinderen’, notaris.nl

⁷ ‘Ouderlijke boedelverdeling’, erfwijzer.nl

van mijn overlijden tot aan de dag van betaling zal mijn echtgenote echter aan mijn afstammelingen over voormelde schulden een rente verschuldigd zijn gelijk aan het promessedisconto van de Nederlandse Bank". Het promessedisconto is een begrip uit de tijd van de gulden en wordt tegenwoordig niet meer gebruikt.⁸ Doordat deze soort rente niet meer bestaat, wist de notaris niet wat hij hiermee moest doen. Zo zijn er meer van dit soort taal gerelateerde problemen.

Verder ontstaan er problemen bij woningen. Het komt voor dat een woning naar de langstlevende gaat en dat de langstlevende de woning later verkoopt zonder toestemming van de erfgenamen. De vraag is dan of deze verkoop rechtsgeldig is of de toestemming van de erfgenamen nodig is.⁹ Het is dus niet altijd even duidelijk wie nu eigenaar is van de woning. Dit geldt ook voor alle andere goederen in de nalatenschap. Zo had de langstlevende in de zaak ECLI:NL:RBROT:2022:1875 de woning, wat ook deel uitmaakte van de nalatenschap van de vooroverleden echtgenoot, verkocht aan één van haar kinderen. In deze zaak was het de vraag of die verkoop rechtsgeldig was aangezien de andere erfgenamen, ofwel de andere kinderen, geen toestemming hadden gegeven voor het verkopen van de woning.

Voor de notaris is het van belang om te weten wie bijvoorbeeld eigenaar van de woning is en of de overige erfgenamen mee moeten tekenen bij de verkoop ervan, omdat het kan zijn dat de notaris de verkoop verzorgt. Het kan ook zijn dat de notaris zich bezighoudt met de afwikkeling van de nalatenschap. Dan moet hij er natuurlijk ook voor zorgen dat het goed op rechtmatige wijze wordt verkocht.

Verder duidde mevrouw Vermeulen mij per email op het volgende:

"Voor wat betreft de vereffeningprocedure het volgende.

*Het klopt dat als één van de erfgenamen de nalatenschap beneficiair aanvaardt (bij een ouderlijke boedelverdeling) dat dan de vereffeningprocedure gevolgd moet worden, **tenzij** er een executeur is die kan verklaren dat de baten de schulden van de nalatenschap ruimschoots overtreffen. Indien dat niet het geval is, zit je inderdaad vast in een vereffeningprocedure. De vereffenaars zijn dan slechts tezamen bevoegd de nalatenschap te beheren en te vereffenen. Dit zou dus betekenen dat dan niet alleen de langstlevende maar ook de kinderen hun medewerking moeten verlenen bij de verkoop van een woning die tot de nalatenschap behoort. In de praktijk kom ik vaak tegen dat de woning pas jaren later wordt verkocht door de langstlevende. Vaak is er geen verklaring van erfrecht opgesteld na het*

⁸ 'Promesse disconto in oud testament', doehetzelfnotaris.nl

⁹ ECLI:NL:RBROT:2022:1875, ECLI:NL:GHAMS:2021:1606 & ECLI:NL:RBAMS:2020:4093

overlijden van de eerste. De kinderen hebben zich dan ook vaak niet uitgesproken over het al dan niet aanvaarden van de nalatenschap. De vraag is dan of jaren na dato, als de kinderen zich alsnog uitspreken over de nalatenschap, de vereffeningprocedure alsnog 'start' en er dus jaren na dato alsnog vereffend moet worden of dat de vereffening als het ware door tijdsverloop dan geen roet meer in het eten kan gooien.”

Wanneer er dus niets is geregeld na het overlijden van de testateur, is het niet altijd duidelijk wat er moet gebeuren. Moeten de erfgenamen nog aangeven of zij de nalatenschap zuiver of beneficiair aanvaarden? Bij beneficiair aanvaarden zou iedere erfgenaam een vereffenaar worden en zouden zij allen mee moeten werken bij de verkoop van goederen uit de nalatenschap. Moet dit ook als zij pas jaren later de nalatenschap beneficiair aanvaarden? Is er een mogelijkheid om geen vereffeningprocedure te starten?

Vruchtgebruik

Een alternatief voor de ouderlijke boedelverdeling is een vruchtgebruiktestament. Dit is een testament waarin een vruchtgebruiklegaat is opgenomen. Een vruchtgebruiklegaat zorgt ervoor dat kinderen, de erfgenamen, bloot eigendom verkrijgen over de goederen in de nalatenschap waar het vruchtgebruik op is geplaatst en dat de langstlevende het vruchtgebruik over die goederen krijgt. Bloot eigendom is het eigendomsrecht dat is bezwaard met een beperkt recht, in dit geval dus met het recht van vruchtgebruik.¹⁰ Dit wil zeggen dat bij bijvoorbeeld een woning, de kinderen wel eigenaar zijn van de woning, maar deze niet in gebruik kunnen nemen, omdat de langstlevende het recht heeft deze in gebruik te nemen. Het probleem dat het vruchtgebruiklegaat dan ook met zich mee brengt, is dat alle erfgenamen dus eigenaar van de goederen worden. Zo werd dit een probleem in de zaak ECLI:NL:RBNNE:2022:136. Daar had de vooroverleden vader voor het laatst over zijn nalatenschap beschikt bij testament in 1976 en had hij gebruik gemaakt van een vruchtgebruiklegaat. Hij had de moeder het recht van vruchtgebruik over de woning en boedel gelegateerd. Op het moment dat de moeder overleed, had zij de woning verkocht aan één van de zoons, zonder toestemming van de andere kinderen. De vraag is nu dus of die verkoop rechtsgeldig is, omdat op grond van het oude recht de kinderen wel bloot eigenaar zouden moeten zijn en dus mee zouden moeten werken met de verkoop. Het is hier dus onduidelijk wie nu de eigenaar van de woning is en wie er mee had moeten werken met de verkoop van de woning, net zoals bij de ouderlijke boedelverdeling het geval kan zijn. Ik kwam ook een zaak tegen waarin het onduidelijk was of de vruchten die uit het vruchtgebruik voortvloeien eigendom werden van de vruchtgebruiker of van de

¹⁰ Asser/Bartels & Van Velten 2017

erfgenamen. De onduidelijkheid heeft ook te maken met de vraag welk recht van toepassing is hierop: het oude of het nieuwe recht.

Verder kunnen de legaten zelf voor verwarring zorgen. Zo boog het hof zich in de zaak ECLI:NL:GHDHA:2021:2464 over de vraag of de vruchtgebruiker zich als 'goed vruchtgebruiker' heeft gedragen. Op grond van artikel 3:207 lid 3 BW is de vruchtgebruiker verplicht om zorg te dragen over de goederen en die te beheren. In de voorgenomde zaak is het dus de vraag of de vruchtgebruiker goede zorg over de gelegateerde goederen en het beheer daarvan heeft gedragen.¹¹

Ook kwam ik jurisprudentie tegen waarin het soms onduidelijk is wanneer het vruchtgebruik precies beëindigd is, of ten einde zou moeten komen.

Legitieme

De regels voor de legitieme portie zijn sterk veranderd sinds de wetswijziging. Wanneer een ouder zijn kind onterft door middel van een testament, dan wordt dat kind een legitimaris genoemd. De legitimaris kan namelijk nog aanspraak maken op de legitieme portie op grond van artikel 4:63 BW. De legitieme portie bedraagt de helft van het bedrag dat zij zouden hebben geërfd wanneer er sprake zou zijn geweest van het erfrecht bij versterf.¹² Tegenwoordig heeft de legitimaris enkel recht op een vordering in geld op grond van artikel 4:63 BW, terwijl de legitimaris in het oude recht ook eigenaar werd van een deel van de goederen en als erfgenaam werd gezien.¹³ Dat betekent dat ook de legitimarissen mee moesten tekenen bij de verkoop van een woning, aangezien zij daar ook voor een deel eigenaar van waren. De vraag is hier of de legitimaris die onder oud recht is onterfd, andere rechten heeft dan wanneer hij onder nieuw recht zou zijn onterfd. Wordt de legitieme portie berekend op grond van de huidige regels of erft hij ook goederen zoals dat in het oude recht werkte? Voor een notaris is dit belangrijk om te weten omdat het kan zijn dat zij een nalatenschap afwikkelen of een verklaring van erfrecht op moeten stellen. In een verklaring van erfrecht moet op grond van artikel 4:188 BW worden opgenomen wie de erfgenamen zijn. Als de legitimaris dus blijkens oud recht ook erfgenaam is, dan moet dit worden opgenomen in de verklaring van erfrecht. Daarom is het van belang voor de notaris om te weten of dat het geval is.

De onduidelijkheid over wie erfgenaam of juist legitimaris is en wat deze erft, kan ook komen door het taalgebruik binnen het testament. Zo kwam in de uitspraak ECLI:NL:RBAMS:2021:2313 de term

¹¹ Asser/Bartels & Van Velten 2017

¹² 'Legitieme portie', erfwijzer.nl

¹³ Burgerhart, Peeters & Schols 2018

‘wettelijk erfdeel’ voorbij. In dit geschil was de eiser van mening dat dat gelezen moest worden als ‘het versterfdeel’ omdat dat tegenwoordig de betekenis van het begrip ‘wettelijk erfdeel’ is. In dat geval erft de eiser het deel dat hij gekregen zou hebben wanneer er sprake was geweest van erfrecht bij versterf. De gedaagde was echter van mening dat het erfdeel gelijk zou moeten zijn aan de legitieme portie omdat dat vroeger de betekenis zou zijn geweest van het begrip ‘wettelijk erfdeel’. Op grond van artikel 4:46 BW, wat van toepassing is op de nalatenschap doordat deze is opengevallen na 2003 (zie art. 68a Overgangswet), moet er bij de uitleg van het testament gekeken worden naar het doel van het testament en naar de omstandigheden waaronder het testament is opgesteld. Er moet ook rekening worden gehouden met het op dat moment geldende recht. Doordat de wet is gewijzigd, kunnen termen zoals ‘erfrecht bij versterf’ andere betekenissen met zich meedragen in oude testamenten. Het komt dus voor dat de rechter een oud testament moet uitleggen door de begrippen en het taalgebruik in de oude testamenten. Hierbij moet rekening worden gehouden met het toen geldende recht.

Er is al veel geschreven over deze onderwerpen, maar één bepaalde bron met antwoorden op al deze vragen is er niet. Ik wil dan ook met dit onderzoek ervoor zorgen dat de notaris sneller de antwoorden op deze vragen kan vinden en hierdoor zelf veel tijd en geld kan besparen voor zijn cliënten. Het zou namelijk veel langer duren wanneer de notaris steeds opnieuw onderzoek zou moeten doen naar deze onduidelijkheden.

1.2 Doelstelling, centrale vraag en deelvragen

Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is het opstellen van een overzicht met daarin alle punten die belangrijk zijn wanneer er een opdracht waarbij een erfenis op basis van een testament dat op is gesteld vóór 2003 is betrokken. Dit zou het eenvoudiger moeten maken voor Just Notarissen om te zien waar zij op moeten letten wanneer er een ouderlijke boedelverdeling, vruchtgebruiklegaat of legitieme portie in het testament voor komt.

Op het moment heeft Just Notarissen nog geen handboek of iets dergelijks waarin zij informatie kunnen terugvinden of delen met elkaar. Er zijn daardoor geen beroepsproducten die ik als voorbeeld kan nemen voor mijn advies. Ik heb daarom besloten om een overzicht op te stellen waarmee er gekeken kan worden wie het eigendomsrecht heeft op bepaalde goederen. Hiermee zouden de werknemers van het notariaat sneller kunnen zien wie er mee moet werken met

bijvoorbeeld de overdracht van een goed. Een dergelijk overzicht is ook makkelijk deelbaar onder de medewerkers en zou de werknemers tijd moeten besparen.

Centrale vraag en deelvragen

Om een goed overzicht te kunnen maken, heb ik een centrale vraag opgesteld die ik met mijn afstudeeronderzoek wil gaan beantwoorden. Mijn centrale vraag luidt als volgt:

Op welke manier dient Just Notarissen een testament van vóór 2003 met daarin opgenomen een ouderlijke boedelverdeling, het vruchtgebruiklegaat en/of de legitieme portie te interpreteren en uitvoering te geven wat betreft de beschikkingsbevoegdheid blijkens wetsanalyse, literatuur- en jurisprudentieonderzoek?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden heb ik een aantal deelvragen opgesteld. De deelvragen luiden als volgt:

1. Wat is de ouderlijke boedelverdeling blijkens literatuuronderzoek?
2. Wat is het vruchtgebruiklegaat blijkens literatuuronderzoek?
3. Wat is het verschil tussen de legitieme portie in het oude recht en in het nieuwe recht blijkens literatuuronderzoek?
4. Wie wordt bij de ouderlijke boedelverdeling eigenaar van welke goederen blijkens jurisprudentieonderzoek?
5. Wie wordt bij het vruchtgebruiklegaat eigenaar van welke goederen blijkens jurisprudentieonderzoek?

1.3 Onderzoeksmethode/ verantwoording per deelvraag

Deelvraag 1 wilde ik gaan beantwoorden door middel van literatuuronderzoek. Om de betrouwbaarheid van mijn onderzoek te waarborgen heb ik gebruik gemaakt van meerdere bronnen. De meeste bronnen zijn handboeken die zijn geschreven door professoren en juristen, waardoor ze als betrouwbaar kunnen worden beschouwd. Ik heb ook zo veel mogelijk verwezen naar de bronnen bij de beantwoording van deze vraag. Ik heb ook veel informatie uit uitspraken gehaald. In de voetnoten heb ik verwezen naar deze uitspraken. Zo kan de lezer zelf de zaak erbij pakken en de context van die zaak bekijken. Ook heb ik uiteraard de wet meegenomen in de beantwoording van deze deelvraag. Hierbij heb ik zowel de oude als de huidige wet- en regelgeving toegelicht. Ik heb zo veel mogelijk informatie mee genomen over de ouderlijke boedelverdeling wat belangrijk is voor de

beantwoording van de hoofdvraag. Er is nog veel meer informatie over te vinden, maar niet alles is relevant voor dit onderzoek. Ik wilde wel wat algemene kennis bieden over de ouderlijke boedelverdeling zodat het ook toegankelijk is voor iemand die zich niet dagelijks bezig houdt met het erfrecht. Zo zouden medewerkers van andere rechtsgebieden bijvoorbeeld ook dit onderzoek kunnen raadplegen als zij tegen een erfrechtelijk probleem aan lopen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan iemand die een aandelenoverdracht moet verzorgen, maar de aandelen zijn verkregen doormiddel van een onder oud recht opgemaakt testament. Die medewerker zou dan met behulp van dit onderzoek kunnen zien wie er beschikkingsbevoegd is over de aandelen.

Voor deelvraag 2 heb ik ook gebruik gemaakt van literatuuronderzoek. Ook hier heb ik gebruik gemaakt van meerdere bronnen die ik betrouwbaar acht. Ik heb weer met name gebruik gemaakt van handboeken en andere gelijksoortige literatuur. Ik heb hier de oude en nieuwe wet- en regelgeving bekeken en meegenomen in de beantwoording van de vraag. Uiteraard heb ik gebruik gemaakt van voetnoten zodat eenvoudig terug is te zien waar ik de informatie vandaan heb gehaald. In de voetnoten heb ik ook de jurisprudentie genoemd wanneer ik daar informatie uit heb gehaald. Bij deze vraag heb ik ook vooral geschreven over onderwerpen die nuttig zijn voor dit onderzoek, zoals het einde van het vruchtgebruik, de vruchten, etc. Er zou nog veel meer geschreven kunnen worden over het vruchtgebruik, maar ik moest echt wat gericht kiezen wat ik wel en niet in dit onderzoek opnam in verband met de grootte van dit onderzoek en de tijd die ik ervoor heb. Ik heb zoveel mogelijk informatie over het vruchtgebruik gegeven, zonder onderwerpen op te nemen die niet (of minder) relevant zijn voor dit onderzoek. Ook hier geldt dat ik heb geprobeerd om het toegankelijk te maken voor iemand die zich niet veel bezig houdt met het erfrecht. Ik vind het belangrijk dat iedereen dit onderzoek zou kunnen gebruiken.

Deelvraag 3 heb ik ook beantwoord door middel van literatuuronderzoek. Ik heb gebruik gemaakt van meerdere bronnen die ik betrouwbaar acht. Ik heb in de tekst, door middel van voetnoten, verwezen naar de bronnen zodat de lezer eenvoudig de originele bron kan vinden. Ook heb ik veel uitspraken gelezen en wanneer ik informatie daaruit meenam in de beantwoording van de vraag, dan had ik die zaak ook in de voetnoten opgenomen. Uiteraard heb ik zowel de oude als de huidige wet- en regelgeving opgezocht en verwerkt in de beantwoording van de vraag. In deze vraag ben ik zo diep mogelijk in gegaan op de beschikkingsbevoegdheid omdat ik de legitieme portie niet een eigen losse jurisprudentieanalyse heb gegeven. Dit heb ik niet gedaan omdat er in de literatuur al veel te vinden is wat betreft de beschikkingsbevoegdheid en de legitimaris. Ook kwam ik veel minder jurisprudentie tegen waarin er verwarring is ontstaan wat betreft de legitimaris en de beschikkingsbevoegdheid. Ik denk daardoor dat er in de praktijk veel minder verwarring heerst

rondom dit onderwerp dan bij de andere twee onderwerpen. Ook bij deze deelvraag heb ik geprobeerd om het toegankelijk te maken voor iemand die niet veel met het erfrecht werkt. Veel erfrecht juristen weten vaak wel wat de legitieme portie is, maar ik heb toch uitgelegd wat het is om die toegankelijkheid te waarborgen.

Deelvraag 4 wilde ik beantwoorden door middel van jurisprudentieanalyse. Voor het vinden van de jurisprudentie maakte ik gebruik van de overheidswebsite www.rechtspraak.nl. Op deze site worden alle uitspraken van de rechtbank, het hof en de hoge raad gepubliceerd. De website is van de overheid. Om bruikbare uitspraken te vinden, heb ik de termen 'ouderlijke boedelverdeling', 'overgangswet' en 'oud recht' gebruikt in het zoekveld. Verder heb ik ook gespeeld met de termen 'vereffening', 'vereffenaar' en andere vergelijkbare termen over dat onderwerp. Ik heb de termen zowel samen als los van elkaar gebruikt. Ik keek bij de feiten of er sprake was van een testament van vóór de wetwijziging. Als dat het geval bleek te zijn, bekeek ik het probleem. Uit de jurisprudentie die ik gevonden heb, blijkt dat de meeste verwarring ontstond over wie de eigenaar was van welke goederen en of er zomaar iets verkocht mocht worden zonder toestemming van de overige erfgenamen. Ook kwam ik verwarring tegen rondom de vereffeningprocedure zoals mevrouw Vermeulen had omschreven.

Om uit te kunnen zoeken wie de bevoegdheid heeft om over de goederen uit de nalatenschap te mogen beheren, heb ik de uitspraken geanalyseerd met behulp van de volgende topics: 'goed waarover onduidelijkheid heerst betreft de beheersbevoegdheid', 'aanvaarding/ verwerping erfgenamen', 'erfgenamen minderjarig of meerderjarig' en 'toestemming van erfgenamen nodig voor beheren/ vervreemding goederen'.

Met de eerste topic 'goed waarover onduidelijkheid heerst betreft de beheersbevoegdheid' wilde ik onderzoeken of het uitmaakt om wat voor goed het gaat in de zaken.

De tweede topic 'aanvaarding/ verwerping erfgenamen' was van belang omdat ik daarmee kon zien of er sprake was van een vereffeningprocedure. Aangezien de vereffeningprocedure de bevoegdheid van de langstlevende naar alle erfgenamen kan schuiven, moest ik het meenemen in dit onderzoek.

De derde topic 'erfgenamen minderjarig of meerderjarig' heb ik opgenomen omdat ik zag dat het van belang kan zijn bij het aanvaarden van een nalatenschap en de vereffeningprocedure. In één van de zaken probeert de langstlevende, de moeder van de twee minderjarige erfgenamen, ervoor te zorgen dat de vereffening niet plaats hoeft te vinden zodat zij zelfstandig beschikkingsbevoegd blijft. Zij beroept zich hier op de minderjarigheid van de kinderen. Ik wilde onderzoeken of de minderjarigheid van erfgenamen ook effect heeft op de beschikkingsbevoegdheid in andere zaken.

Als laatste topic had ik 'toestemming van erfgenamen nodig voor beheren/ vervreemden goederen?'. Met deze topic wilde ik aangeven of er toestemming nodig was zodat ik aan de hand van de andere topics kon zien of die verband hadden met de al dan niet benodigde toestemming. In die kolom heb ik dus uitgeschreven wie er beschikkingsbevoegd was in de zaak en hierbij heb ik ook stukken van de motivering van de rechter meegenomen.

Ik heb geprobeerd zo veel mogelijk uitspraken te gebruiken voor de analyse om het zo betrouwbaar mogelijk te kunnen maken. Na vele uitspraken gelezen te hebben, heb ik zes uitspraken mee kunnen nemen in de analyse voor deze vraag. Deze uitspraken gaven mij steeds meer inzicht op wie er beschikkingsbevoegd is in welke gevallen. Ik had er graag meer willen analyseren, maar in verband met de grootte van dit onderzoek en de tijd die ik ervoor heb, is dit het beste wat ik kon doen. Ik denk dat het wel genoeg uitspraken zijn om tot een antwoord te komen wat betreft de hoofdvraag van dit onderzoek.

Voor deelvraag 5 heb ik ook een jurisprudentieanalyse uitgevoerd. Ik heb voor het zoeken van de jurisprudentie de zoektermen 'vruchtgebruiklegaat', 'vruchtgebruik', 'legaat', 'overgangswet' en 'oud recht' gebruikt. Ook deze heb ik zowel in samenhang als los van elkaar gebruikt. Ook hier heb ik voor het vinden van jurisprudentie gebruik gemaakt van de website www.rechtspraak.nl. Ik keek eerst in de feiten van de uitspraak of er sprake was van een oud testament zodat ik wist of ik die zaak kon gebruiken voor dit onderzoek. Ik zocht zoveel mogelijk naar zaken waar er ook echt sprake is van een onder oud recht opgemaakt testament, omdat die zaken zullen verschillen van zaken waar er sprake is van een onder huidig recht opgemaakt testament.

Ook bij het vruchtgebruiklegaat bleek uit de jurisprudentie dat de meeste verwarring ontstond rondom het eigenaarschap van goederen waarover vruchtgebruik rust en wat de vruchtgebruiker ermee mocht doen. Daarom heb ik ook hier gekozen om de uitspraken te analyseren aan de hand van de topics 'goed waar het vruchtgebruik op rust', 'bepaling testament?' en 'toestemming erfgenamen nodig voor beheren/ vervreemden goederen?'.

De eerste topic 'goed waar het vruchtgebruik op rust' heb ik opgenomen om te zien of het uitmaakt waar het vruchtgebruik op gevestigd is. In veel zaken ging het over woningen, maar in een aantal ook over de gehele nalatenschap. Het lijkt er op dat het niet veel effect heeft op wie er beschikkingsbevoegd is.

Als tweede topic had ik 'bepaling testament?' omdat ik daar wilde aangeven wat er in de testamenten op stond genomen over de beschikkingsbevoegdheid. Uit die topic heb ik kunnen concluderen dat de testamenten leidend zijn wat betreft de beschikkingsbevoegdheid. Zo zag ik ook

wie er beschikkingsbevoegd is wanneer er niets staat opgenomen in het testament wat betreft de bevoegdheid.

Als laatste topic had ik ook hier 'toestemming erfgenamen nodig voor beheren/ vervreemden goederen' om daar aan te geven wie uiteindelijk beschikkingsbevoegd was. Zo kon ik zien of de voorgaande topics daar iets mee te maken hadden of niet.

Om de validiteit en betrouwbaarheid te waarborgen heb ik zoveel mogelijk uitspraken gebruikt die met het vruchtgebruiklegaat en de beschikkingsbevoegdheid te maken hadden. Uiteindelijk zijn er van de zeven uitspraken overgebleven. Ik denk dat ik met deze uitspraken een goed beeld heb gekregen van wie beschikkingsbevoegd is in welke gevallen. Al die uitspraken heb ik opgenomen in de analyse in de bijlagen.

In een eerdere versie van dit onderzoek had ik nog een laatste deelvraag opgenomen over de legitieme portie. De deelvraag ging over de rechten en plichten die de legitimaris had in een nalatenschap waar er sprake is van een onder oud recht opgemaakt testament. Uiteindelijk sloot dit toch niet goed aan op dit onderzoek omdat ik mij meer ben gaan focussen op de beschikkingsbevoegdheid. Dit geldt ook voor de andere problemen die ik heb opgenomen in de probleemanalyse. Er zijn veel meer onduidelijkheden rondom de verouderde testamenten, maar ik kan deze niet allemaal meenemen in dit onderzoek. Ik kon verder niet veel jurisprudentie vinden over de legitimaris en onduidelijkheid betreft de beschikkingsbevoegdheid. In alle zaken die ik kon vinden, vloeide alle rechten en plichten van de legitimaris voort uit het huidige recht. Ik heb daarom besloten om deze deelvraag weg te laten. Wel heb ik deelvraag 3, wat ook over de legitieme portie gaat, laten staan. Ik vond dat die informatie wel weer aansloot op de hoofdvraag. Je kan doormiddel van theoretisch onderzoek al er achter komen hoe het zit met de beschikkingsbevoegdheid van de legitimaris.

Ik denk en hoop dat dit onderzoek nuttig is voor de opdrachtgever. Ik heb het juridische deel zo betrouwbaar mogelijk gemaakt door veel verschillende bronnen te gebruiken en ik denk dat dit geslaagd is. Ik heb namelijk zo veel mogelijk boeken en vergelijkbare literatuur gebruikt wat geschreven is door juridische professoren en juristen. Verder heb ik veel naar de wet verwezen zodat de lezer zelf de wet erbij kan pakken om het stuk te controleren. Ik heb ook zoveel mogelijk uitspraken gebruikt als mogelijk was in de tijd die ik had voor dit onderzoek. Ik heb er ontzettend veel gelezen en enkel de zaken gebruikt in dit onderzoek die ik nuttig acht voor het beantwoorden van de hoofdvraag. Ook het beroepsproduct (het overzicht) lijkt mij een handig hulpmiddel voor de opdrachtgever om sneller te kunnen zien wie er beschikkingsbevoegd is wanneer er sprake is van een

onder oud recht opgemaakt testament waarin een ouderlijke boedelverdeling, vruchtgebruiklegaat en/of legitieme portie is opgenomen. Alles wat in het overzicht staat, vloeit voort uit dit onderzoek, dus wanneer zij meer uitleg over het overzicht willen of willen weten waar de informatie vandaan komt, dan kunnen zij dat in dit onderzoek terugvinden. Ik heb het beroepsproduct zo overzichtelijk mogelijk gehouden door te werken met korte termen in plaats van hele lappen tekst. Indien de medewerkers meer informatie willen naar aanleiding van het overzicht, kunnen zij dit onderzoek raadplegen. Ik heb doormiddel van wat zachte kleuren het visueel gemaakt. Zo heb ik bijvoorbeeld alle uitkomsten (het antwoord op wie er beschikkingsbevoegd is) dezelfde gele kleur gegeven. Naar mijn mening maakt dat het duidelijker en overzichtelijker. Verder heb ik ook regelmatig om feedback gevraagd bij de opdrachtgever en deze zo goed mogelijk verwerkt. Ook met de begeleiders vanuit mijn opleiding heb ik wekelijks mijn voortgang besproken zodat ik vaak feedback van hen kon krijgen en verwerken. Dit onderzoek heb ik dus al een keer eerder ingeleverd, waarna mijn begeleiders verbeterpunten aan mij doorgaven. Ik heb die verbeterpunten allemaal zo goed mogelijk in dit onderzoek en het beroepsproduct verwerkt om een zo nuttig mogelijk afstudeeronderzoek te kunnen leveren.

Als laatste heb ik ook nog een aantal zaken opgenomen in de bijlagen om de betrouwbaarheid van het onderzoek te kunnen controleren. Zo heb ik het interview wat ik heb gehad met mevrouw Vermeulen opgenomen in de bijlagen zodat er terug gelezen kan worden hoe ik uiteindelijk op dit onderwerp ben gekomen. Ook de jurisprudentieanalyses zijn daar uiteraard terug te vinden.

2. Juridisch kader

Zoals in het voorgaande hoofdstuk is omschreven, luidt de hoofdvraag van dit onderzoek als volgt:

Op welke manier dient Just Notarissen een testament van vóór 2003 met daarin opgenomen een ouderlijke boedelverdeling, het vruchtgebruiklegaat en/of de legitieme portie te interpreteren en uitvoering te geven wat betreft de beschikkingsbevoegdheid blijktens wetsanalyse, literatuur- en jurisprudentieonderzoek?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, zullen eerst de volgende deelvragen aan bod komen:

1. Wat is de ouderlijke boedelverdeling blijktens literatuuronderzoek?
2. Wat is het vruchtgebruiklegaat blijktens literatuuronderzoek?
3. Wat is het verschil tussen de legitieme portie in het oude recht en in het nieuwe recht blijktens literatuuronderzoek?

In dit hoofdstuk zullen de eerste drie deelvragen behandeld worden. De laatste drie deelvragen zullen in het tweede hoofdstuk aan bod komen. De eerste drie deelvragen zullen namelijk door middel van theoretisch onderzoek beantwoord worden, terwijl de laatste drie deelvragen middels praktijkonderzoek beantwoord worden.

De theorie zal aan de hand van de volgende casus toegelicht worden: een vader en een moeder zijn in algehele gemeenschap van goederen getrouwd. Samen hebben zij 3 kinderen. Vader en moeder zijn samen eigenaar van een woning, de woning valt binnen de gemeenschap van goederen.

Voor de voorbeelden gaan we uit van deze casus.

2.1 De ouderlijke boedelverdeling

In 2003 is er een wetswijziging in het erfrecht doorgevoerd. Bijna het hele vierde boek van het Burgerlijk Wetboek is aangepast, waardoor het erfrecht nu heel anders werkt. Vóór de wetswijziging van 2003, werd er vaak gebruik gemaakt van de ouderlijke boedelverdelingsconstructie in testamenten. De ouderlijke boedelverdeling stond omschreven in artikel 4:1167 van het oude BW, en zorgde ervoor dat de langstlevende alles uit de nalatenschap in zijn of haar bezit kreeg, waaronder dus ook de woning. De kinderen kregen vervolgens een vordering op de langstlevende. Zij konden hun erfdeel dus pas opeisen bij het overlijden van de langstlevende, of op een ander in het testament omschreven moment.¹⁴ Deze constructie had als doel de langstlevende te beschermen.

Vóór de wetswijziging gingen namelijk alle goederen en schulden niet van rechtswege naar de langstlevende na het overlijden van de partner. De kinderen hadden dus meteen recht op een deel van de goederen, waaronder ook de woning als die in de nalatenschap aanwezig was. In het eerdergenoemde voorbeeld zou de nalatenschap namelijk in vieren worden gedeeld, aangezien er vier erfgenamen zouden zijn. De moeder en drie kinderen zijn allen erfgenamen. De nalatenschap van de vader bedraagt de helft van de gemeenschap die hij met de moeder had, de andere helft blijft haar eigendom. De nalatenschap van de vader wordt dus in vieren gedeeld. Alle erfgenamen zouden ieder voor een vierde deel eigenaar zijn van de helft van de woning. De andere helft is van de moeder. Als er onenigheid tussen de kinderen en de langstlevende was, dan kon dat problemen opleveren voor de langstlevende. Zo zou de langstlevende bijvoorbeeld niet de woning kunnen verkopen zonder toestemming van de kinderen, omdat de kinderen ook voor een deel eigenaar zijn van de woning. De ouderlijke boedelverdeling werd dus gebruikt om dat soort problemen te voorkomen door de langstlevende vrij over de gehele nalatenschap te laten beheren.

De ouderlijke boedelverdeling leek erg op de huidige wettelijke verdeling. In het huidige recht vindt de wettelijke verdeling plaats wanneer er een nalatenschap openvalt zonder testament. De wettelijke verdeling staat opgenomen in artikel 4:13 Burgerlijk Wetboek (hierna: BW). De wet bepaalt in artikel 4:10 lid 1 onder a BW, dat de echtgenoot en kinderen van de erflater erfgenaam zijn. Zijn er geen kinderen, dan erft enkel de echtgenoot. Is er geen echtgenoot, dan erven enkel de kinderen. Als de erflater geen kinderen en geen echtgenoot heeft, dan erven de ouders en broers of zusters van de erflater op grond van lid 1 onder b. Blijkens lid 2 van artikel 4:13 BW krijgt de overblijvende echtgenoot, ofwel de langstlevende genoemd, alle schulden en goederen uit de nalatenschap van de eerst overleden echtgenoot. De kinderen krijgen enkel een vordering op de

¹⁴ Van Laren 2021

langstlevende die pas opeisbaar is bij het overlijden of bij faillietverklaring van de langstlevende op grond van lid 3. De wettelijke verdeling is van toepassing op een nalatenschap wanneer de overledene geen testament op heeft laten maken.¹⁵ Ik zal dit illustreren aan de hand van de eerdergenoemde casus over het gezin met een vader en moeder die samen drie kinderen hebben. Stel dat de vader als eerst overlijdt, dan wordt de moeder de langstlevende en ontvangt zij van rechtswege alle goederen en schulden van de nalatenschap. De drie kinderen zullen ieder een vordering krijgen op de moeder. Die vordering kunnen zij dus pas opeisen wanneer de moeder ook overlijdt. Deze wettelijke verdeling zorgt ervoor dat de langstlevende niet meteen een deel van haar gemeenschap met de vader aan de kinderen zou moeten geven en biedt de langstlevende zo een zekere bescherming.

De testateur kon ervoor kiezen om gebruik te maken van een ouderlijke boedelverdeling voor een gedeelte van zijn nalatenschap. Ook kon de testateur de verdeling voorwaardelijk maken. Dat hield in dat de erfgenamen bevoegd waren om de verdeling gedeeltelijk of geheel ongedaan te maken.¹⁶

Als er sprake is van een testament met daarin opgenomen de ouderlijke boedelverdeling, in een nalatenschap die na de wetswijziging is opengevallen, dan zijn de huidige wetten en regels wel van toepassing op de afwikkeling van de nalatenschap. Op grond van artikel 68a van de Overgangswet is het nieuwe recht betreffende het afwickelen van de nalatenschap namelijk van toepassing op alle nalatenschappen die na de wetswijziging zijn opengevallen. Dit betekent dat de erfgenamen de erfenis zuiver of beneficiair kunnen aanvaarden, of kunnen verwerpen.

In artikel 4:190 lid 1 BW staat dat een erfgenaam ervoor kan kiezen om de nalatenschap te aanvaarden of te verwerpen. In hetzelfde lid staat dat de aanvaarding zuiver kan geschieden, of onder voorrecht van boedelbeschrijving. Dat tweede wordt ook wel beneficiair aanvaarden genoemd. Door beneficiair te aanvaarden, is de erfgenaam niet aansprakelijk voor de nalatenschapsschulden. De schuld is enkel verhaalbaar op het erfdeel, niet op het privévermogen.¹⁷ Zuiver aanvaarden houdt in dat de erfgenaam de gehele nalatenschap aanvaardt, dus ook de schulden.¹⁸ Zuiver aanvaarden kan op grond van artikel 4:191 BW geschieden door een verklaring af te leggen ter griffie van de rechtbank van het sterfhuis. Ook wordt er uitgegaan van een zuivere aanvaarding wanneer een erfgenaam zich ondubbelzinnig en zonder voorbehoud als een zuiver aanvaard hebbende erfgenaam heeft gedragen. De Hoge Raad oordeelde in 2014 dat het vrijwillig

¹⁵ Van Vijfeijken & Gubbels 2022

¹⁶ Van Es 2019

¹⁷ Van Vijfeijken & Gubbels 2022

¹⁸ Van Es 2019

voldoen van een schuld in de nalatenschap als zo een gedraging gezien kan worden.¹⁹ Ook de beneficiaire aanvaarding geschied doormiddel van een verklaring.

Wanneer één van de erfgenamen de nalatenschap beneficiair aanvaardt, start dat de wettelijke vereffeningprocedure. Daardoor zijn alle erfgenamen op grond van artikel 4:195 lid 1 BW vereffenaar. De langstlevende is dan dus niet meer zelfstandig beschikkingsbevoegd, waardoor het doel van de ouderlijke boedelverdeling niet meer wordt nageleefd.²⁰ Op grond van artikel 4:211 BW heeft de vereffenaar tot taak de nalatenschap te beheren en te vereffenen. Ook kan de kantonrechter een vereffenaar aanwijzen in het geval dat de schulden de baten overtreffen op grond van artikel 4:199 lid 2 BW.

2.2 Het vruchtgebruiklegaat

Een andere manier om de langstlevende bescherming te bieden door vast te leggen dat alle goederen naar de langstlevende moeten gaan, is door gebruik te maken van een vruchtgebruiklegaat. Door middel van een testament kan iemand een vorderingsrecht aan een ander toekennen na het overlijden. Dit wordt een legaat genoemd, zoals omschreven in artikel 3:117 BW. Een dergelijk vorderingsrecht kan gevestigd worden op een som geld of op bepaalde zaken. Zo kan ook het recht van vruchtgebruik gelegateerd worden. Wanneer de erflater het recht van vruchtgebruik legateert, kan de testateur ervoor kiezen de legataris te verplichten om de erfgenamen te betalen voor het gebruik van het gelegateerde recht of goed. Dit wordt het 'legaat tegen inbreng' genoemd.²¹

Het recht van vruchtgebruik is op grond van artikel 3:201 BW het recht om goederen van een ander te mogen gebruiken. Zo kan er vruchtgebruik op een woning worden gevestigd. De vruchtgebruiker mag dan gebruik maken van de woning terwijl het eigendom van een ander is. Op grond van artikel 3:203 lid 2 BW kan het vruchtgebruik niet langer duren dan het leven van de vruchtgebruiker. Na het overlijden van de vruchtgebruiker, eindigt het vruchtgebruik dus ook. In het legaat kan ook een ander moment worden opgenomen waarop het vruchtgebruik zou eindigen. Denk hierbij aan bijvoorbeeld de opname van de vruchtgebruiker in een verzorgingstehuis. Wanneer het recht op vruchtgebruik van een woning is gelegateerd aan iemand, dan wordt die vruchtgebruiker geen eigenaar van de woning. In de meeste gevallen worden alle andere erfgenamen (tenzij anders geregeld in het testament) bloot eigenaar van de woning. Bloot eigendom houdt in dat iemand wel eigenaar is van

¹⁹ HR 20 juni 2014, NJ 2014/508

²⁰ Van Es 2019

²¹ Mellema-Kranenburg & Cornelissen 2018

een goed, maar geen gebruik kan maken hiervan omdat een ander het recht tot bijvoorbeeld vruchtgebruik heeft. Na de beëindiging van het vruchtgebruik, kan de bloot eigenaar het goed weer zelf gaan gebruiken. Indien het vruchtgebruik gelegateerd is aan een erfgenaam, dan is die erfgenaam samen met de andere erfgenamen wel eigenaar van de woning, maar slechts voor een deel.²² Op grond van artikel 3:207 lid 3 BW dient de vruchtgebruiker zorg te dragen over de goederen en het beheer over die goederen waar het vruchtgebruik op rust. Als de vruchtgebruiker hieraan voldoet, wordt hij ook wel een ‘goed vruchtgebruiker’ genoemd. Voldoet hij niet, dan kan de vruchtgebruiker een sanctie worden opgelegd.²³ Uit jurisprudentie blijkt ook dat het verkopen van de woning tegen de beste prijs deel uitmaakt van de taken van een goed vruchtgebruiker. De erfgenamen hebben namelijk recht op een deel van de opbrengst van die woning aangezien de woning deel uitmaakt van de nalatenschap. De vruchtgebruiker moet ervoor zorgen dat de erfgenamen niet benadeeld worden door een te laag bod te accepteren bij de verkoop van de woning.²⁴

We kunnen de eerdergenoemde casus over de vader, moeder en de drie kinderen nemen ter illustratie. Wanneer de vader overlijdt en hij het recht van vruchtgebruik aan de moeder legateert, is de moeder gerechtigd om de woning in gebruik te nemen. Omdat hier het recht van vruchtgebruik wordt gelegateerd, zijn de drie kinderen ook eigenaar van een deel van de woning omdat zij de erfgenamen van de vader zijn. De moeder is in deze casus ook voor een deel eigenaar van de woning omdat de helft sowieso tot haar vermogen behoort. Daarbovenop erft zij een deel van de vader. Ook hier geldt namelijk dat de helft van de woning tot de nalatenschap van de vader behoort en dat die helft dus in vieren gedeeld zal moeten worden. De kinderen hebben dan niet het recht om de woning te gebruiken: dat recht is aan de moeder gelegateerd. De kinderen mogen pas gebruik maken van de woning wanneer het vruchtgebruik eindigt. De moeder heeft in dit geval ook niet het recht om de woning te verkopen zonder medewerking van de kinderen, omdat de kinderen ook voor een deel eigenaar zijn van de woning.

Op grond van artikel 3:216 BW heeft de vruchtgebruiker ook recht op de vruchten die uit het vruchtgebruik ontstaan. Bij het vestigen van het vruchtgebruik (dus bijvoorbeeld in de bepaling over het vruchtgebruik in een testament) kan worden vastgelegd wat als vrucht gezien moet worden.²⁵

²² Loonstra 2018

²³ Asser/Bartels & Van Velten 2017

²⁴ ECLI:NL:GHDHA:2021:2464

²⁵ Asser/Van Olffen & Rensen 2019

Als de moeder in het eerder genoemde voorbeeld de woning zou verhuren, dan zijn de opbrengsten van die verhuur voor haar. Die opbrengsten zouden dan namelijk vruchten zijn die zij verkrijgt omdat zij het recht van vruchtgebruik heeft over de woning. De opbrengsten zullen aan haar toekomen tot het vruchtgebruik eindigt.

2.3 De legitieme portie

Wanneer de erflater zijn kind onterft, kan dit kind op grond van artikel 4:63 BW een beroep doen op de legitieme portie. Dat kind wordt dan een 'legitimaris' genoemd.

Stel dat de vader in de eerdergenoemde casus één van zijn drie kinderen onterft, dan wordt dat kind een legitimaris wanneer dat kind een beroep doet op de legitieme portie. De andere twee kinderen en zijn echtgenote blijven erfgenamen. De legitieme portie is een vorderingsrecht in geld wat de legitimaris op de erfgenamen heeft. Dat wil zeggen dat de legitieme portie een schuld is die vanuit de nalatenschap moet worden voldaan. De legitimaris is daardoor een schuldeiser in de nalatenschap en dus geen erfgenaam. Op grond van artikel 4:64 lid 1 BW bedraagt de legitieme portie de helft van de waarde waarover de legitieme porties worden berekend (ook wel de legitimaire massa genoemd), gedeeld door de door de erflater achtergelaten erfgenamen.²⁶ In de casus zou dat betekenen dat de nalatenschap in vieren gedeeld moet worden omdat er drie kinderen en een echtgenote zijn.

Vervolgens krijgt de legitimaris de helft van zijn kwart. In totaal zou de legitimaris dus een achtste deel kunnen krijgen. Op grond van artikel 4:70 en 71 BW kan alles wat de legitimaris tijdens het leven van de erflater verkregen heeft of had kunnen verkrijgen in mindering van de legitieme portie gebracht worden. Giften van de erflater aan de legitimaris kunnen dus van de legitieme portie af worden getrokken.²⁷ In artikel 4:67 BW staat welke giften in aanmerking komen voor aftrekking. De waarde van giften die als quasi-legaat worden aangemerkt, vallen hier niet onder op grond van artikel 4:65 jo. 4:126 BW. Blijkens artikel 7:186 lid 2 BW is een gift een handeling die ertoe strekt dat degene die de handeling uitvoert een ander verrijkt ten koste van zijn eigen vermogen.

Vóór de wetswijziging van 2003 werkte de legitieme portie anders. Op grond van het oude artikel 4:960 BW, kon de legitimaris aanspraak maken op een 'wettelijk erfdeel'. Daaronder werd ook begrepen de goederen binnen de nalatenschap.²⁸ De legitimaris werd dan zowel een erfgenaam als een legitimaris binnen de nalatenschap wanneer hij een beroep deed op zijn legitieme portie. Hierdoor kreeg de legitimaris ook een stuk zeggenschap over de afwikkeling van de nalatenschap. Zo kon de legitimaris dwarsliggen bij de verkoop van de woning omdat hij ook voor een deel eigenaar

²⁶ Roelofs 2011

²⁷ Mellema-Kranenburg & Cornelissen 2018

²⁸ Heuff 2004

van de woning was. Tegenwoordig kan de legitimaris op grond van artikel 4:79 en 80 BW enkel aanspraak maken op een vordering in geld, geen goederen.²⁹ Kort gezegd houdt dat dus in dat de legitimaris vroeger ook een stoel of tafel kon krijgen, terwijl hij tegenwoordig enkel aanspraak kan maken op een som geld. Ook werd de legitimaris voor een deel eigenaar van de woning, terwijl nu enkel de waarde van de woning wordt meegerekend in de hoogte van de legitieme portie. De legitimaris krijgt dus alleen een deel van de waarde van de woning.

Op grond van artikel 4:148 BW is de executeur verplicht alle gewenste inlichtingen omtrent de uitoefening van zijn taak geven aan de erfgenamen. De executeur is niet verplicht alle schuldeisers van de nalatenschap in te lichten.³⁰ Zoals eerder omschreven, is een legitimaris een schuldeiser en geen erfgenaam. Daaruit volgt dus dat de executeur in beginsel niet verplicht is de legitimaris in te lichten omtrent de nalatenschap.³¹ In artikel 4:78 BW staat dat de legitimaris, die geen erfgenaam is, echter wel aanspraak kan maken op inzage van de stukken uit de nalatenschap, om hiermee de legitieme portie te berekenen. Dit geldt niet voor andere bescheiden uit de nalatenschap. Dit is hoe het in het huidige recht geregeld is. In het oude recht werkte dit anders. In het oude recht was de legitimaris namelijk ook erfgenaam omdat hij recht had op een deel van de goederen van de nalatenschap.

²⁹ Burgerhart, Peeters & Schols 2018

³⁰ Parl. Gesch. BW Boek 4 2002, p. 858 (nr. 10)

³¹ Asser/Perrick 2021

3. Resultaten

De laatste drie deelvragen zijn aan de hand van een jurisprudentieanalyse beantwoord. De schema's met de analyse is te vinden in de bijlagen. Iedere vraag heeft een eigen schema met een eigen jurisprudentielijst. De deelvragen luiden als volgt:

1. Wie wordt bij de ouderlijke boedelverdeling eigenaar van welke goederen blijkens jurisprudentieonderzoek?
2. Wie wordt bij het vruchtgebruiklegaat eigenaar van welke goederen blijkens jurisprudentieonderzoek?

3.1 De ouderlijke boedelverdeling

In bijlage 2 is de jurisprudentieanalyse te vinden voor de eerste deelvraag. In dat schema staan de uitspraken die ik geanalyseerd heb om de vraag te kunnen beantwoorden. Uit de analyse bleek dat in beginsel de langstlevende bevoegd is over de nalatenschap te beschikken en te beheren. Dat wil zeggen dat de langstlevende zelf mag bepalen of hij de goederen wil vervreemden of geld uit de nalatenschap wil gebruiken, zonder dat er toestemming nodig is van de erfgenamen. In een aantal zaken kwam bijvoorbeeld voor dat de langstlevende de woning uit de nalatenschap verkocht aan één van de kinderen (de erfgenamen), zonder de andere kinderen hierin te betrekken. Deze leveringen waren gewoon rechtsgeldig. De erfgenamen krijgen net als bij de wettelijke verdeling uit het huidige recht, een geldvordering op de langstlevende.

Het wordt iets ingewikkelder wanneer één of meer erfgenamen beneficiair aanvaard. In het voorgaande hoofdstuk is al omschreven dat de vereffeningprocedure dan start, waardoor de alle erfgenamen dan vereffenaar worden. Uit de jurisprudentie bleek dat alle vereffenaars in beginsel samen beschikkingsbevoegd zijn. Zij moeten dus samen bepalen op welke manier de nalatenschap vereffend wordt. De langstlevende mag dan dus niet meer zelfstandig over de nalatenschap beschikken. Uit zaak 5 bleek dat de vereffenaars wel op grond van artikel 4:198 BW zelfstandig daden van gewoon onderhoud en tot behoud van de goederen mogen uitvoeren. De rechter gaf aan dat dit artikel niet is bedoeld voor het oplossen van geschillen tussen de vereffenaars, deze bevoegdheid is dus erg beperkt.

In zaak 4 was een uitzondering te zien. Wanneer een ouder namens hun kinderen (de erfgenamen) beneficiair aanvaard omdat zij minderjarig zijn, dan kan die ouder de rechter op grond van artikel 4:202 lid 2 BW verzoeken tot ontheffing van de vereffeningprocedure. Uit die zaak bleek dat

wanneer de rechter dat verzoek toewijst, dat dan de langstlevende weer geheel zelfstandig beschikkingsbevoegd is.

Verder kon ik geen zaken vinden waarin er sprake is van een ouderlijke boedelverdeling waarin er om ontheffing van de vereffening verzocht werd. In de zaak ECLI:NL:PHR:2021:556 wordt er wel uitgelegd dat er enkel ontheffing kan worden verleend in het geval dat een executeur kan aantonen dat de baten ruimschoots toereikend zijn om de schulden te kunnen voldoen. Dit is vastgelegd in artikel 4:202 lid 1 BW. Deze zaak gaat over de beantwoording van prejudiciële vragen.

3.2 Het vruchtgebruiklegaat

In het voorgaande hoofdstuk is omschreven dat de vruchtgebruiker in beginsel enkel het recht tot gebruik van het goed heeft, en dat de erfgenaam eigenaar is van het goed. De erfgenaam, of legataris in het geval het goed gelegateerd is aan iemand, heeft het bloot eigendom. Dit was ook duidelijk terug te zien in de jurisprudentie (zie de jurisprudentieanalyse in bijlage 3). De vruchtgebruikers mochten het goed waar het vruchtgebruik op rust niet verkopen zonder medewerking van de erfgenaam of legataris.

Uit de jurisprudentie bleek dat de vruchtgebruiker wel bevoegd is het goed te verkopen indien die bevoegdheid is opgenomen in het testament. In een aantal zaken is terug te zien dat in de vruchtgebruik bepaling in het testament uitdrukkelijk de bevoegdheid het goed te verkopen wordt opgenomen of niet. In de zaken waar de bevoegdheid niet was opgenomen in het testament, was de medewerking van de erfgenamen vereist voor een geldige verkoop. Wanneer een erfgenaam niet mee wil werken met de verkoop, dan kan de vruchtgebruiker de rechter verzoeken om de erfgenaam te verplichten om mee te werken.

In zaak 6 was ook te zien dat indien er een executeur is benoemd in een testament, dat de executeur wel zelfstandig zou mogen beschikken over de goederen waar het vruchtgebruik op rust. In die zaak was de langstlevende de vruchtgebruiker en de executeur. In deze zaak oordeelde de rechter dat niets er op wees dat het de bedoeling was geweest van de erflater om de executeur de bevoegdheid te geven het goed waar het vruchtgebruik op rust (in dit geval een manege) zelfstandig te mogen verkopen. Ook in het geval van een executeur wordt er dus altijd nog gekeken naar wat de erflater bedoeld heeft met het testament.

Verder bleek uit zaak 3 dat de vruchtgebruiker recht heeft op de vruchten die voortvloeien uit het vruchtgebruik. In die zaak had de vruchtgebruikster het recht van vruchtgebruik over de hele nalatenschap. Zij had de woning uit de nalatenschap verhuurd en de opbrengsten daarvan zijn

vruchten die voortvloeien uit het vruchtgebruik. Enkel de vruchtgebruikster had recht op die opbrengsten, niet de erfgenamen die bloot eigenaar zijn van de woning. In de zaak is niet aangegeven of er iets staat opgenomen over de vruchten die voortvloeien vanuit het vruchtgebruik of over de verhuur van de woning. Ik ga er dan ook vanuit dat er niets in het testament stond opgenomen over deze zaken.

4. Conclusies

Aan de hand van de informatie uit de vorige hoofdstukken zal ik mij nu buigen over de hoofdvraag van dit onderzoek:

Op welke manier dient Just Notarissen een testament van vóór 2003 met daarin opgenomen een ouderlijke boedelverdeling, het vruchtgebruiklegaat en/of de legitieme portie te interpreteren en uitvoering te geven wat betreft de beschikkingsbevoegdheid blijkens wetsanalyse, literatuur- en jurisprudentieonderzoek?

4.1 De ouderlijke boedelverdeling

Wanneer er sprake is van een ouderlijke boedelverdeling zoals bedoeld in artikel 4:1167 van het oude BW, dan is de langstlevende in beginsel bevoegd over de nalatenschap te beschikken. De erflater kon in zijn testament aangeven of de langstlevende over de gehele nalatenschap of over enkel een deel kon beschikken. De erfgenamen kregen een vordering op de langstlevende die opeisbaar is bij het overlijden van de langstlevende, of op een ander in het testament aangegeven moment. Dit lijkt erg op de wettelijke verdeling zoals omschreven in artikel 4:13 BW.

Op grond van artikel 68a van de Overgangswet, is het huidige recht van toepassing op nalatenschappen die open zijn gevallen na 2003. Dus ondanks dat er een oud testament is, moet de afwikkeling van de nalatenschap de huidige wet- en regelgeving volgen. Daardoor kunnen erfgenamen op grond van artikel 4:190 lid 1 BW de nalatenschap aanvaarden of verwerpen. Wanneer er beneficiair is aanvaardt, kan de beschikkingsbevoegdheid van de langstlevende wegvallen. Bij het beneficiair aanvaarden start er namelijk op grond van artikel 4:195 lid 1 BW. Blijkens dat artikel worden de erfgenamen dan vereffenaar. De vereffenaars dienen gezamenlijk de nalatenschap te vereffenen. Zij zijn dan dus gezamenlijk beschikkingsbevoegd. Wel zijn de vereffenaars op grond van artikel 4:198 BW bevoegd om zelfstandig daden van gewoon onderhoud en tot behoud van de goederen uit te voeren. Volgens de rechtbank is deze bevoegdheid wel erg beperkt.

Uit jurisprudentie blijkt dat bij een positief saldo de verzorger van minderjarige erfgenamen de rechter kan verzoeken tot ontheffing van de vereffeningprocedure. In dat geval wordt de langstlevende weer geheel zelfstandig beschikkingsbevoegd.

Bij meerderjarige erfgenamen kan er enkel om ontheffing van de vereffeningprocedure worden gevraagd wanneer de executeur lam aantonen dat de goederen uit de nalatenschap ruimschoots toereikend zijn om de schulden te kunnen voldoen.

4.2 Het vruchtgebruiklegaat

Een vruchtgebruiklegaat is een legaat zoals omschreven in artikel 3:117 BW waarin de erflater het recht van vruchtgebruik legateert aan een ander. Het recht van vruchtgebruik is een vorderingsrecht en dat recht kan worden gevestigd op een som geld of op goederen. Het recht van vruchtgebruik eindigt op grond van artikel 3:203 lid 2 BW wanneer de vruchtgebruiker overlijdt, of op een ander in het testament aangegeven moment. Denk hierbij aan de opname van de vruchtgebruiker in een verzorgingstehuis. Wanneer het vruchtgebruik op een goed rust, blijft het goed wel eigendom van een ander. In een nalatenschap worden vaak de erfgenamen eigenaar van het goed. De vruchtgebruiker kan ook een erfgenaam zijn en dus ook gedeeltelijk eigenaar van het goed zijn. Verder kan de erflater het ook legateren aan een ander. De erfgenamen of legatarissen hebben dan bloot eigendom over het goed. Dat houdt in dat zij wel eigenaar zijn, maar het goed niet mogen gebruiken tot het vruchtgebruik is beëindigd.

In beginsel is de vruchtgebruiker dus niet beschikkingsbevoegd ten aanzien van het goed waar het vruchtgebruik op rust. In de jurisprudentie komt het echter veel voor dat in het testament de bevoegdheid is opgenomen om over het goed te beschikken. Als de erflater de vruchtgebruiker deze bevoegdheid heeft toegekend doormiddel van het testament, dan is de vruchtgebruiker wel beschikkingsbevoegd.

Ook bleek dat wanneer de vruchtgebruiker als executeur was benoemd, dat hij dan vaak wel beschikkingsbevoegd is. Het hangt wel af van de bedoeling van de erflater. Als de feiten en omstandigheden ten tijde van het opmaken van het testament er op wijzen dat het zijn bedoeling is geweest om de executeur deze bevoegdheid toe te kennen, dan is de executeur geheel zelfstandig bevoegd over de goederen te beschikken. Blijkt dit niet uit de feiten en omstandigheden? Dan zal de medewerking van de bloot eigenaren nodig zijn voor bijvoorbeeld het vervreemden van het goed.

De vruchtgebruiker is beschikkingsbevoegd over de vruchten die voortvloeien uit het vruchtgebruik. In het geval dat er vruchtgebruik rust op een woning, dan kan de vruchtgebruiker die woning verhuren (tenzij anders aangegeven in het testament) en de opbrengsten daarvan (de vruchten) zijn dan van de vruchtgebruiker. De vruchtgebruiker mag zelfstandig beschikken over die vruchten.

4.3 De legitieme portie

De legitimaris is een kind van de erflater die door middel van het testament is uitgesloten van de nalatenschap. Op grond van artikel 4:63 BW kan dit kind een beroep doen op de legitieme portie. De legitieme portie is een vorderingsrecht dat de legitimaris op de andere erfgenamen heeft. De legitimaris wordt daardoor een schuldeiser binnen de nalatenschap wanneer hij een beroep doet op de legitieme portie. Op grond van artikel 4:64 lid 1 BW bedraagt de legitieme portie de helft van de waarde waarover de legitieme porties worden berekend, gedeeld door de door de erflater achtergelaten erfgenamen. Van de legitieme portie kunnen giften van de erflater aan de legitimaris worden afgetrokken. In artikel 4:67 BW staat omschreven welke giften hiertoe in aanmerking komen. Op grond van 4:65 jo. 4:126 BW komt de waarde van giften die als quasi-legaat worden gezien, niet in aanmerking voor aftrekking. Artikel 7:186 lid 2 BW geeft de definitie van een gift. Een gift is een handeling die ertoe strekt dat degene die de handeling uitvoert een ander verrijkt ten koste van zijn eigen vermogen. Uit de analyse blijkt dat over het algemeen de erfgenamen of executeur (degene die meent dat er giften van de legitieme portie afgetrokken moeten worden) moet(en) kunnen motiveren en aantonen dat er sprake is van een gift. Indien dat niet lukt, wordt er niet uitgegaan van een gift en kan het dus niet van de legitieme portie af worden getrokken.

In het oude erfrecht van vóór de wetswijziging van 2003, noemde men de legitieme portie ook wel het wettelijk erfdeel. Het wettelijk erfdeel bedroeg een gedeelte van de nalatenschap, waaronder ook goederen werden begrepen. De legitimaris was dus tevens erfgenaam, omdat hij eigenaar werd van een deel van de goederen. Uit de analyse bleek dat dit niet van belang is wanneer de nalatenschap na 2003 openvalt. De legitimaris heeft dezelfde rechten als de legitimaris die door een onder huidig recht opgemaakt testament van na 2003 zou zijn onterfd. De legitimaris heeft, zoals het huidige recht bepaalt, enkel recht op een vordering in geld. Er wordt wel naar het oude recht gekeken bij het uitleggen van een oud testament. Begrippen behouden de dezelfde betekenis als die zij hadden in het oude recht.

5. Aanbevelingen

Aan de hand van de eerdere hoofdstukken, heb ik een overzicht gemaakt met daarin het antwoord op wie er beschikkingsbevoegd is in welke situatie. Dit overzicht is te vinden in bijlage 4. Het overzicht is een stroomschema. Het overzicht is verdeeld in de drie onderwerpen: de ouderlijke boedelverdeling, het keuzelegaat en de legitieme portie. Wanneer de medewerkers van het notariskantoor te maken hebben met een zaak waarin er sprake is van een onder oud recht opgemaakt testament, dan kunnen zij het schema doorlopen door de lijnen te volgen die van passing zijn op hun situatie.

Bij de ouderlijke boedelverdeling begint het bij het aanvaarden van de nalatenschap. De medewerkers kunnen hier nagaan of er in de nalatenschap waar zij werk voor moeten verrichten sprake is van een zuivere of beneficiaire aanvaarding. Als er sprake is van een zuivere aanvaarding kunnen zij gelijk zien dat de langstlevende in de nalatenschap beschikkingsbevoegd is over alle goederen. Wanneer er een beneficiaire aanvaarding is, dan worden ze doorgestuurd naar de volgende vraag. Ze zullen dan moeten kijken of de erfgenamen een verzoek willen doen tot ontheffing. Bij de 'ja' opties staat ook aangegeven wat vereist is om zo een verzoek te kunnen doen. Als die twee opties niet mogelijk of ongewenst zijn, dan komen ze uit op de 'nee/ niet mogelijk' optie. Daar staat dan ook weer wie er in dat geval beschikkingsbevoegd is. In dit geval zouden dat de vereffenaars zijn in de nalatenschap. Bij de 'ja' opties zijn er twee situaties mogelijk en afhankelijk van de situatie is er dus een ander antwoord van toepassing.

Het vruchtgebruiklegaat is opgedeeld in twee onderdelen: de beschikkingsbevoegdheid over het goed waar het vruchtgebruik op rust en de beschikkingsbevoegdheid over de vruchten die voortvloeien uit het vruchtgebruik. In de eerste situatie zijn er twee verschillende situaties. Als er in het testament staat dat de vruchtgebruiker beschikkingsbevoegd is over het goed, dan is de tweede situatie van toepassing en zou de vruchtgebruiker dus zelfstandig het goed mogen vervreemden. Staat dit er niet in, of staat er specifiek aangegeven dat de vruchtgebruiker hier niet toe bevoegd is? Dan zijn de erfgenamen/ legatarissen (oftewel de bloot eigenaars) gezamenlijk beschikkingsbevoegd. Bij de vruchten is de vruchtgebruiker altijd beschikkingsbevoegd over de vruchten, dus dat is de enige optie die wordt gegeven.

Ook bij de legitieme portie is de legitimaris nooit beschikkingsbevoegd en staan er dus geen andere situaties bij. Dit geldt namelijk voor alle situaties.

Ik heb dit overzicht opgesteld zodat de medewerkers snel en eenvoudig kunnen zien wie beschikkingsbevoegd is. Stel dat een medewerker bezig met de levering van een woning die in het bezit is van een langstlevende, dan kan hij/zij in het overzicht zien dat de erfgenamen niet mee hoeven te werken aan de levering als er niet beneficiair aanvaard is. Zo zijn er vele situaties waarin het voor kan komen dat er onzekerheid heerst rondom de beschikkingsbevoegdheid.

Als de medewerkers meer informatie willen over de uitkomsten in het schema, dan kunnen zij in hoofdstuk 2 en 3 terug lezen hoe dat allemaal in elkaar steekt en hoe ik op deze uitkomsten ben gekomen. Bij de ouderlijke boedelverdeling kan er bijvoorbeeld een verzoek worden gedaan tot ontheffing van de vereffening. Wanneer die verzoeken precies mogelijk zijn staan veel uitgebreider omschreven in hoofdstuk 3. Het overzicht heb ik veel korter en eenvoudiger gehouden zodat het snel en overzichtelijk te lezen is.

Literatuurlijst

Asser/Bartels & Van Velten 2017

S.E. Bartels & A.A. van Velten, *Eigendom en beperkte rechten* (Asser 5), Deventer: Wolters Kluwer 2017.

Asser/Van Olfen & Rensen 2019

M. van Olfen & G.J.C. Rensen, *NV en BV: Oprichting, vermogen en aandelen* (Asser 2), Deventer: Wolters Kluwer 2019.

Asser/Perrick 2021

S. Perrick, *Erfrecht en Schenking* (Asser 4), Deventer: Wolters Kluwer 2021.

Burgerhart, Peeters, Schols & Schols 2018

W. Burgerhart, P.J.J.M. Peeters, B.M.E.M. Schols & F.W.J.M. Schols, *Handboek Estate Planning*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.

Van Es 2019

P.C. van Es, *Erfrecht van de langstlevende echtgenoot* (Monografieën BW), Deventer: Wolters Kluwer 2019.

Heuff 2004

W. Heuff, *Legitieme portie* (Monografieën nieuw BW), Deventer: Wolters Kluwer 2004.

Van Laren 2021

D. van Laren, *Overdrachtsbelasting* (Cursus Belastingrecht Studenteneditie), Deventer: Wolters Kluwer 2021.

Loonstra 2018

C.J. Loonstra, *Hoofdpijnen Nederlands Recht*, Groningen: Noordhoff Uitgevers 2018.

Mellema-Kranenburg & Cornelissen 2018

T.J. Mellema-Kranenburg & E.J.M. Cornelissen, *Hoofdstukken Personen-, Familie-, en Erfrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.

Melis/Waaijer 2019

B.C.M. Waaijer, *De Notariswet*, Deventer: Wolters Kluwer 2019.

Oorschot, Vp-bulletin 2015/1

C.C.M. van Oorschot, 'Vijf argumenten voor het opstellen van testamenten', *Vp-bulletin* 2015/1, afl. 1.

Roelofs 2011

E.R. Roelofs, *De private express trust en de legitieme portie*, Deventer: Wolters Kluwer 2011.

Van Vijfeijken & Gubbels 2022

I.J.F.A. van Vijfeijken & N.C.G. Gubbels, *Schenk- en Erfbelasting* (Cursus Belastingrecht Studenteneditie), Deventer: Wolters Kluwer 2022.

Bijlagen

1: Transcriptie

Geïnterviewde: Francis Vermeulen, kandidaat-notaris
werkzaam bij Just Notarissen te Zoetermeer

(hierna: F)

Datum interview: 8 maart 2022, 11:00 uur

Interview afgenomen door: Kelly de Gier,
student aan de Hogeschool Leiden met studentnr. 1115300

(hierna: K)

Hieronder is de transcriptie van het interview te lezen. Ik heb het gesprek zo letterlijk mogelijk overgenomen, waardoor er grammaticaal incorrecte zinnen kunnen ontstaan. Wel heb ik alle 'ja', 'zeg maar', 'uh', etc. weggelaten. Het interview heeft in totaal 38 minuten geduurd.

K: Allereerst hartelijk bedankt dat ik je mag interviewen. Het doel van het interview is om meer informatie te winnen over mijn afstudeeronderzoek-onderwerp. Het interview zal tussen de 30 en 60 minuten gaan duren. Dit interview is voor een vak waar ik mee bezig ben voor mijn studie. Ik zit in het vierde jaar van mijn HBO-rechten studie en ik begeef me, zoals je al weet, op het moment in het afstudeertraject. Ik hou het over mijn afstudeeronderwerp omdat dat goed van pas zal komen voor het onderwerp.

Mijn afstudeeronderzoek gaat over testamenten met oud-recht. Mijn volgende vraag is dan ook meteen vrij groot. Het erfrecht is natuurlijk verandert in 2003, dus wat zijn de grootste verschillen tussen nu en toen? Dus vóór 2003 en nu.

F: Voor 2003 had je nog niet in de wet automatische langstlevende constructie geregeld, dus dat betekent eigenlijk dat toen de kinderen op ieder willekeurig moment de ouders uit huis konden gooien als een van de ouders overleed. Langstlevende werden dus niet automatisch beschermd tegen aanspraken van de kinderen en dat is sinds 2003 wel het geval. Sinds 2003 hebben we de wettelijke verdeling in de wet geregeld en dat betekent dus dat als je komt te overlijden met achterlating van een echtgenoot en kinderen, dat automatisch alles naar de langstlevende gaat, dus alle bezittingen en alle schulden, en dat de kinderen op hun beurt en deel moeten wachten totdat de laatste komt te overlijden. Wilde je dat voor 2003 geregeld hebben, dan had je daarvoor altijd een testament nodig.

K: Dus dat moest je echt vast laten leggen?

F: Ja, dat moest je echt vast laten leggen, want anders was je dus niet beschermd tegen de aanspraken van de kinderen. Dan was je eigenlijk met zijn drieën, als er sprake is van een langstlevende en twee kinderen, overal eigenaar van. Dan was je als langstlevende een beetje overgeleverd aan de kinderen als het ware. Als je jezelf daarvoor wilde beschermen dan was het nodig om per se een testament te maken.

Je had voor 2003 ook nog een heleboel soorten testamenten en de ene blijkt vandaag de dag wat praktischer uitvoerbaar dan de ander, dus daar zit ook een heel groot verschil in. Er was niet één specifieke manier om een langstlevende te beschermen, er waren een heleboel soorten langstlevende constructies waaruit notarissen hebben gekozen, dus dat maakt het best wel lastig.

Sinds 2003 heb je één manier in de wet geregeld en vóór die tijd had je een heleboel verschillende manieren, dus dat maakt het wel lastig qua interpretatie.

K: Heb je ook misschien een voorbeeld van die verschillende soorten?

F: Zeker. De meest makkelijke die je kan hebben van voor 2003 is de ouderlijke boedelverdeling. Dat is eigenlijk een beetje de voorloper van wat nu in de wet is geregeld. Daar werd eigenlijk ook alles toegedeeld aan de langstlevende echtgenoot en moeten de kinderen in die zin gewoon op hun beurt wachten op hun deeltje totdat de laatste weer overlijdt, of op een eerder moment die in het testament is genoemd.

Je hebt ook andere soorten langstlevende constructies van vóór die tijd. De meest tijdrovende of vervelende, hoe je het noemen wil, dat zijn vaak de keuzelegaten. Dan zijn ofwel de kinderen alleen erfgenamen, ofwel de langstlevende met de kinderen. De erfgenamen zijn dan met zijn allen de eigenaar van de bezittingen en om dat weer bij de langstlevende te krijgen, staan er legaten in het testament voor de langstlevende en die zeggen bijvoorbeeld; 'we geven de partner het recht om alle roerende en onroerende zaken toe te eigenen tegen inbreng van de waarde van die goederen en vervolgens krijgt de langstlevende dan weer het vruchtgebruik over de inbreng van die waarde'. Het vervelende is dat het tijdrovend is en geld kost voor cliënten. Het gaat dus niet automatisch, dus dat betekent dat ze altijd een notariële akte nodig hebben om dat uit te voeren, om echt daadwerkelijk een huis op eigen naam te krijgen en niet op naam van langstlevende én de kinderen maar alleen op de naam van de langstlevende. Daar heb je dus altijd een notariële akte voor nodig. Je moet een hele beschrijving maken van welke goederen ze dan allemaal hebben, wat de waarde daarvan is, je hebt de kinderen vaak nodig om akkoord te gaan met die akte, dus dat kost tijd en geld. Dat vinden de meeste mensen niet leuk, want die denken dat er toch automatisch een langstlevende constructie is, maar dat is in deze versie dus niet automatisch. Dat moet echt eerst uitgevoerd worden. Soms valt het men wel rauw op het dak als je zegt dat de kosten vanaf €1.500 zullen zijn. Dat valt wel eens tegen natuurlijk.

K: Ja dat begrijp ik helemaal. Komt het vaak voor dat er een oud testament voorbij komt?

F: Ja, dat gebeurt best wel vaak. We komen best vaak testamenten van voor 2003 tegen. Zoals ik al zei, zijn die ouderlijke boedelverdeling- testamenten vrij makkelijk te interpreteren, er is veel jurisprudentie over en in de overgangswet is gewoon bepaald dat het nog geldig is, dus daar hebben we niet zo veel problemen mee. Dat zijn gelukkig de makkelijke. Maar we komen ook nog best veel testamenten tegen die net weer een iets andere bewoording, of waarbij je de vraag kan stellen of er sprake is van een oude legitieme portie of een nieuwe legitieme portie, welk breukdeel daar precies aan vast zit want dat was vroeger ook weer anders dan vandaag de dag. We komen echt zeker wel veel testamenten van voor 2003 tegen. Ik denk zeker wel van de verklaringen van erfrecht die we hier hebben, dat bijna de helft nog een testament van voor 2003 heeft.

K: Dat is wel echt veel ja. Ik had ook iets gelezen over de legitieme portie. Volgens mij was je als legitimaris vóór de wetswijziging ook een erfgenaam, maar nu dus niet meer. Klopt dat?

F: Ja dat is inderdaad waar. Voor 2003 had je een legitieme portie in goederen. Je werd dus een mede-erfgenaam, alleen voor een kleiner deel. Vandaag de dag, in het nieuwe erfrecht, is de legitieme portie een vordering in geld. Je wordt dus niet meer mede-eigenaar inderdaad van goederen. Je krijgt alleen recht in een vordering in geld, dus de waarde van die goederen, maar je kan dus niet meer zelf iets beslissen over de goederen, dus dat is fijn.

K: Verder vraag ik me af wat voor problemen er ontstaan bij een oud testament? Dit sluit natuurlijk aan op wat er net allemaal gezegd is.

F: Ja klopt. De problemen die ontstaan is dat soms de teksten best lastig zijn en net weer iets afwijkend dan wat je bijvoorbeeld een week eerder hebt gehad. Soms is de jurisprudentie of de tekst gewoon niet duidelijk en dat ontstaan er dus problemen. Je kan je dan afvragen of we in deze fase nou eventueel nog te maken hebben met een oude legitieme portie, want dat heeft heel veel gevolgen voor als je bijvoorbeeld nu een huis wil verkopen. Moeten de kinderen dan wel mee tekenen, omdat ze eigenlijk mede-eigenaar zijn, of is het een nieuwe legitieme portie, een vordering in geld en dus geen mede-eigenaar, en hoeven ze niet mee te tekenen. Dus dat is wel echt een praktisch probleem waar je vandaag de dag nog steeds tegen aan kan lopen. Voornamelijk hoe kan je dat huis rechtsgeldig overdragen. Dat is denk ik het meest grote probleem waar we tegen aan lopen. Wie zijn bevoegd om te tekenen.

K: Zijn er verder nog kleinere problemen wat vaak voor komt?

F: De kleinere probleempjes zijn meer praktisch. Bijvoorbeeld als mensen hier komen voor het opstellen van een verklaring van erfrecht, dan moeten wij gaan vertellen in zo'n verklaring van erfrecht, wie de erfgenamen zijn en voor welke delen ze dat zijn. Daar kan je natuurlijk heel praktisch tegen aan lopen als je de tekst niet goed kan interpreteren of kan begrijpen, of hoe je dat moet uitleggen vandaag de dag.

Dan heb je daar direct al een probleem te pakken want wie ga je aanschrijven als erfgenamen en wie moet je laten aanvaarden of niet? Wat moet je zeggen over de breukdelen? Daar loop je al heel praktisch eigenlijk al heel snel tegen een probleem aan wat je laat denken over hoe we dit gaan aanpakken in de verklaring van erfrecht en hebben we hier nog advies voor nodig van bijvoorbeeld de notaris die dit destijds heeft opgesteld? Moeten we de boeken in duiken om te kijken waar dit het meest bij aansluit? Wij (ik als eventueel HBO-medewerker en zij als kandidaat-notaris) zijn meestal de eerste in de rij die met cliënten spreken, maar wij zijn uiteindelijk niet de genen die de akte ondertekenen, dus wat we ook altijd doen als we zo'n testament tegen komen, dan gaan we altijd eerst even met de notaris die de akte uiteindelijk moet ondertekenen, even overleggen van hoe sta jij hierin? Wat is jouw visie hierin? Want ja, uiteindelijk zal hij of zij een handtekening moeten zetten en dat moet natuurlijk wel juist zijn.

Heel soms geven we daardoor de opdracht wel eens terug aan mensen en geven we aan dat we het ofwel eerst moeten voorleggen aan de Rechtbank, of dat we dit moeten gaan uitzoeken op basis van uurtarief want hier kan je niet zomaar antwoord op geven. Dat vinden mensen natuurlijk jammer. Die dachten voor een lage prijs een verklaring van erfrecht te krijgen, maar dan blijkt dat testament toch ineens heel lastig of onduidelijk, dus daar hebben ze niet op gerekend natuurlijk. Vaak vinden zij het heel makkelijk te lezen, maar juridisch kunnen daar wel grotere consequenties aan zitten.

K: Raad je het mensen aan, als zij een oud testament hebben, om dat te gaan vernieuwen?

F: Nou dat gebeurt ook heel vaak. Soms komen mensen hier inderdaad voor een bespreking van een testament en die hebben dan zo een oud testament bij zich. Het ligt er een beetje aan waarvoor ze komen, sommige mensen willen weten of hun testament nog een beetje up-to-date is. Sommigen weten al zeker dat ze het willen wijzigen. Als mensen willen weten of het up-to-date is, als het zo'n ouderlijke boedelverdeling is, dan zeg ik meestal wel dat dat in principe nog steeds prima uitvoerbaar is vandaag de dag. Vaak geef ik wel wat kleine puntjes aan, en dat is onder andere wanneer de kinderen hun deeltje kunnen opeisen. In sommige oude testamenten is bijvoorbeeld nog niet aangegeven dat als een langstlevende naar een zorginstelling gaat, dat de kinderen dan hun deel kunnen opeisen. Dat zijn dan wel de puntjes die je eventueel aangeeft die ze nog eventueel kunnen aanvullen of extra kunnen doen, maar in principe is zo'n ouderlijke boedelverdeling nog prima uitvoerbaar. Dus als mensen eigenlijk liever niet willen wijzigen, dan heb ik daar in die zin ook vrede mee.

Maar als het vaak zo'n keuzelegaat is of een ander onleesbaar document, soms worden er termen gegooid zoals 'ik benoem mijn echtgenoot tot enig erfgenaam voor het beschikbare deel van mijn nalatenschap' of 'behoudens rechten van legitimarissen', hele exotische dingen komen soms voorbij, dan zeg ik wel ik weet niet hoe dat gaat uitpakken en dan raad ik wel echt mensen aan om nu aan te sluiten bij de huidige wetgeving. Zeker weten. Dus over het algemeen, bij ouderlijke boedelverdelingen, dat is nog oké in de meeste gevallen, maar als er iets anders is dan dat, dan zeg ik meestal dat het advies is om te gaan wijzigen.

K: Als er een verklaring van erfrecht moet worden opgemaakt, dan hebben de meeste notarissen een soort stappenplan die zij doorlopen. Is dat stappenplan heel erg anders wanneer er sprake is van een oud testament in vergelijking met een nieuwe?

F: In die zin niet per se. De stappenplannen zijn in die zin nog steeds hetzelfde, je gaat eerst kijken of er überhaupt een testament is, en dan krijg je lees de inhoud van het testament. Daar, met een oud testament, kan je soms al vastlopen. Als je daar niet goed weet te interpreteren wie de erfgenamen zijn, dan moet ik soms zoals ik net al zei de opdracht terug geven of zeggen dat dit nader onderzoek nodig heeft waardoor extra kosten of iets dergelijks kunnen ontstaan. Maar als je eenmaal weet wat er staat, zeker met een ouderlijke boedelverdeling, dan is het stappenplan verder gewoon hetzelfde; het aanschrijven van de erfgenamen, wachten tot die hebben aanvaard ja of nee. Dus als je eenmaal weet wat er staat, is het verdere traject eigenlijk wel hetzelfde.

K: Ja, dus alleen het stapje waar je het testament leest kan wat langer duren bij een testament van voor 2003.

F: Ja dat stapje kan dus inderdaad langer duren. Zeker weten. Je moet eerst uitvinden wie de erfgenamen zijn en voor welke delen zij erfgenaam zijn.

K: En stel er is zo'n keuzelegaat, hoelang duurt het dan ongeveer om er achter te komen wat het inhoudt? Kan je daar een schatting van geven?

F: Een keuzelegaat dat zien we wel vrij snel dat het er in staat. De verklaring van erfrecht is vrij snel gemaakt, want daar hoeft je nog niets over de legaten in te zetten. Maar om uiteindelijk als zo'n langstlevende inderdaad alles op eigen naam wil hebben, dan moet er na de verklaring van erfrecht nog een andere akte komen; namelijk een akte afgifte legaat.

De tijd die daarin zal zitten is afhankelijk van wat er allemaal in de erfenis zit. Is het één huis en één bankrekening, dan kan dat vrij snel geregeld worden, binnen een weekje of vier. Zitten er tien panden in en een b.v. en tien bankrekeningen, dan moet je dat allemaal gaan beschrijven. Je hebt een waarde daarvan nodig. De kinderen moeten ook akkoord gaan met de waardes die worden opgegeven. Dan kan zo iets wel maanden duren voordat dat daadwerkelijk is geregeld. Dus dat is een beetje afhankelijk van de omvang en samenstelling van de nalatenschap en of iedereen wil meewerken.

K: Ja, dat kan natuurlijk ook veel tijd in beslag nemen.

F: Ja bijvoorbeeld wanneer iemand onvindbaar is, of er is niet een afwikkelingsbewind in het testament, of geen executeur, dan wordt dat wel lastig want dan moet inderdaad echt iedereen meewerken. Als iemand het er niet mee eens is om mee te werken, dan houdt het ook snel op en kan er niets geregeld worden. Dan moet de langstlevende eventueel toestemming vragen aan de kantonrechter of iets dergelijks voor vervangende toestemming, dus dan kan het ook weer langer duren.

Sommigen kiezen ook gewoon voor om het zo te laten, als er bijvoorbeeld een goede band is tussen moeder en kinderen of vader en kinderen. Die hebben zo iets van nou laat maar gewoon in dat huis wonen, of pa. Dan kiezen sommigen er dus voor om het gewoon eigenlijk zo te laten. De kinderen zijn dan dus gewoon mede-eigenaar van die woning en ze tolereren dat vader of moeder gewoon daar in woont. Dan kiezen ze ervoor om het juridisch niet te regelen conform hoe het zou moeten zijn eigenlijk.

K: Zorgt dat vaak voor een probleem later?

F: Het kan een probleem opleveren want eigenlijk ben je dan (als kind) in die zin eigenaar – deels – van de woning, die moeten dat dus eigenlijk ook opgeven in hun inkomstenbelasting. Dat gebeurt niet altijd, dus daar kan het inderdaad een probleem opleveren. Het kan ook een probleem opleveren, stel de moeder of vader die daar in woont wil een hypotheek vestigen of oversluiten, dan zijn alle eigenaren nodig, dus ook weer die kinderen. Als er toevallig in de tussentijd ruzie is ontstaan, dan kan dat zeker weer een probleem opleveren.

K: Dat waren eigenlijk alle vragen die ik had. Ontzettend bedankt voor het interview en voor de interessante antwoorden. We hebben het gehad over de wetswijziging en de problemen die daarbij komen, dus ik heb nu zeker een beter beeld over het onderwerp van mijn afstudeeronderzoek. Hartelijk bedankt!

2: Schema ouderlijke boedelverdeling

Hieronder is een schema te vinden met daarin de analyse van de uitspraken waarin er sprake is van een testament met daarin een ouderlijke boedelverdeling. Alle uitspraken zijn genummerd en in de onderstaande lijst te vinden.

Lijst met uitspraken:

1. ECLI:NL:RBMNE:2018:2437
2. ECLI:NL:RBROT:2022:1875
3. ECLI:NL:RBGEL:2021:6257
4. ECLI:NL:RBGEL:2021:4074
5. ECLI:NL:RBMNE:2019:4673
6. ECLI:NL:GHAMS:2021:1606

Zaaknr.	Goed waarover onduidelijkheid heerst betreft de beheersbevoegdheid	Aanvaarding/verwerping erfgenamen	Erfgenamen minderjarig of meerderjarig	Toestemming van erfgenamen nodig voor beheren/ vervreemden goederen?
1	Woning, gekocht in gemeenschap tussen erflater en langstlevende in Frankrijk. Er is toen een testament opgesteld in Frankrijk onder Frans recht. Pas later is het laatste Nederlandse testament opgesteld.	Twee kinderen deden beroep op legitieme portie. Andere kind heeft zuiver aanvaardt.	Allen meerderjarig.	Langstlevende had geen toestemming nodig omdat er sprake was van een ouderlijke boedelverdeling. Partijen stelden dat het oude Franse testament waarin de kinderen voor een deel ook eigenaar zouden worden van de woning. In het oude recht werden er met 'herroepen van alle eerder gemaakte wilsbeschikkingen' ook buitenlandse testamenten bedoeld.
2	Woning, gekocht in gemeenschap van goederen tussen erflater en langstlevende. De woning heeft langstlevende aan één van haar vier kinderen verkocht voor haar overlijden.	Erfgenamen lijken geen keuze uit te hebben gebracht in de nalatenschap van erflater.	Allen meerderjarig.	Langstlevende mocht de woning zelfstandig verkopen omdat de erflater gebruik had gemaakt van een ouderlijke boedelverdeling. De koop was dus rechtsgeldig.
3	Woningen die erflater heeft verkregen van eerder overleden echtgenoot	Allen hebben zuiver aanvaardt, op één na. Die	Allen meerderjarig.	Doordat er beneficiair aanvaardt is door één van de erfgenamen, moet de nalatenschap

	doormiddel van de ouderlijke boedelverdeling.	erfgenaam staat ook onder bewind.		vereffend worden. Iedere erfgenaam is daardoor vereffenaar en zij moeten samen tot een verdeling komen. Alles waar de erfgenamen het niet over eens kunnen worden, wordt door de rechtbank verdeelt.
4	De gehele nalatenschap.	De langstlevende heeft namens de kinderen de nalatenschap beneficiair aanvaardt.	De kinderen waren beide minderjarig ten tijde van het overlijden van erflater. Ook bij het beneficiair aanvaarden waren beide erfgenamen minderjarig. Eén van hen is nu meerderjarig.	Langstlevende ouder blijft zelfstandig bevoegd. Omdat het saldo van de nalatenschap positief is, kan de wettelijk vertegenwoordiger (de ouder) van een erfgenaam (de kinderen) op grond van art. 4:202 lid 2 BW, de kantonrechter verzoeken om ontheffing van de verplichting te vereffenen. De rechter wijst het toe omdat er sprake is van een positief saldo en er waren geen andere meerderjarige erfgenamen.
5	De schenking van een auto. Eén van de erfgenamen wenst de schenking zelfstandig ongedaan te maken.	Er is beneficiair aanvaardt.	Allen meerderjarig.	Rechter wijst het verzoek af. Op grond van 4:198 BW is een vereffenaar bevoegd zelfstandig daden van gewoon onderhoud en tot behoud van de goederen, in het geval dit niet uitgesteld kan worden, uit te voeren. De rechter oordeelt dat dit artikel niet bedoeld is voor het oplossen van geschillen over de vereffening.
6	Woning die langstlevende doormiddel van een ouderlijke	Er lijkt geen keuze uitgebracht te zijn in de	Allen meerderjarig.	Rechtbank van oordeel dat de langstlevende beschikkingsbevoegd was over de woning omdat zij de woning

	boedelverdeling heeft verkregen.	nalatenschap van erflater.		doormiddel van een ouderlijke boedelverdeling heeft verkregen. Medewerking van de erfgenamen was niet nodig voor de verkoop ervan.
--	----------------------------------	----------------------------	--	--

3: Schema vruchtgebruiklegaat

Hieronder is een schema te vinden met daarin de analyse van de uitspraken waarin er sprake is van een testament met daarin een ouderlijke boedelverdeling. Alle uitspraken zijn genummerd en in de onderstaande lijst te vinden. In het geval dat er 'nvt.' (niet van toepassing) in het schema staat, betekent het dat er niets in de zaak over de topic wordt vermeld.

Lijst met uitspraken:

1. ECLI:NL:GHAMS:2020:3364
2. ECLI:NL:RBOVE:2021:1083
3. ECLI:NL:GHDHA:2021:2464
4. ECLI:NL:RBAMS:2021:2313
5. ECLI:NL:GHDHA:2022:118
6. ECLI:NL:RBNNE:2022:136
7. ECLI:NL:RBZWB:2022:313

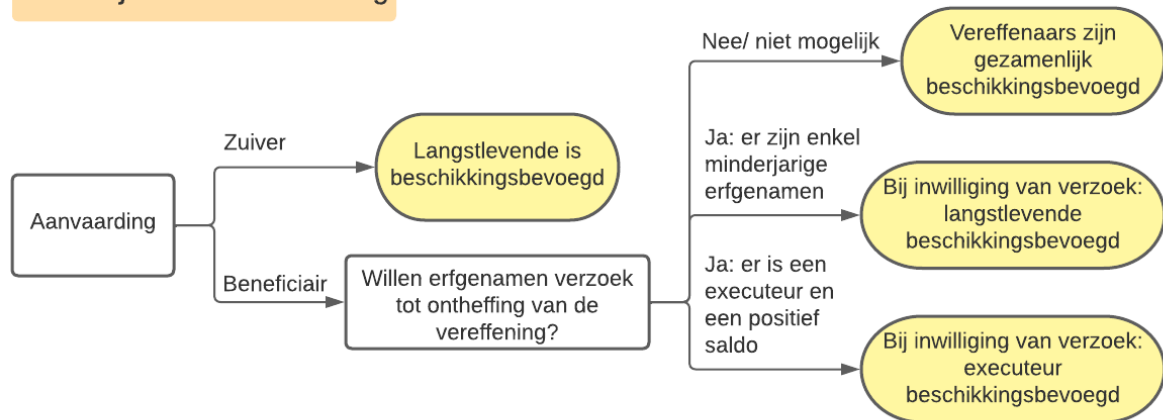
Zaaknr.	Goed waar het vruchtgebruik op rust	Bepaling testament?	Toestemming erfgenamen nodig voor beheren/ vervreemden goederen?
1	De vruchtgebruiker was in gemeenschap van goederen getrouwd ten tijde van het kopen van de woning. Zij wil de woning nu verkopen.	In de bepaling over het vruchtgebruik staat opgenomen dat de vruchtgebruikster vrij mag beheren over de goederen, maar niet de bevoegdheid heeft tot vertering van de goederen waar het vruchtgebruik op rust. Daarom mag zij dus niet de woning verkopen zonder toestemming van de erfgenamen.	Rechtbank heeft de dochter opgedragen mee te werken, omdat haar medewerking vereist is (zie hiervoor de topic 'bepaling testament'. Zij is namelijk samen met de moeder eigenaar van de woning. De moeder heeft enkel het recht om gebruik te maken van de woning tot zij zal overlijden.
2	De opbrengst van de woning. De woning was aan de erfgenaam gelegateerd, maar haar vader (ook erfgenaam) had het recht van vruchtgebruik over de gehele nalatenschap.	Nvt.	Bewindvoerder van vader had medewerking nodig van de erfgenaam voor de verkoop van de woning. De rechter had in een eerdere zaak de erfgenaam verplicht mee te werken. De erfgenaam krijgt pas haar deel bij het einde van het vruchtgebruik. Zij zal de beëindiging hiervan moeten verzoeken bij de handelskamer. Het gaat hier namelijk om een wilsrechtenvruchtgebruik en niet om een verzorgingsvruchtgebruik.
3	De gehele nalatenschap, en de	In het testament staat dat de ex-	De rechter oordeelt dat alle erfgenamen hebben erkend dat de

	opbrengsten van de woning die is verhuurd. De woning valt ook onder de nalatenschap en hier heeft de vruchtgebruikster dus ook het recht van vruchtgebruik over.	vrouw van de erflater (vruchtgebruikster) het recht van vruchtgebruik over de gehele nalatenschap krijgt tot haar overlijden of tot zij hertrouwde of op werd genomen in een bejaarden- of verzorgingstehuis. Het vruchtgebruik is echter nooit bij notariële akte gevestigd.	vruchtgebruikster vanaf het moment van overlijden van erflater recht heeft gehad op het vruchtgebruik en dus ook de vruchten die daaruit voortvloeien. Tot aan het overlijden van de vruchtgebruikster, blijft zij recht hebben op de vruchten (in dit geval de opbrengst van het verhuren van de woning).
4	Erfdeel van de dochter van erflater. Dochter is van mening dat zij erfgenaam is, langstlevende is van mening dat zij legitimaris is.	In het testament wordt het begrip 'wettelijk erfdeel' gebruikt om te omschrijven waar zij recht op heeft. Verder komen de termen 'legitimaris' en 'legitieme portie' ook voor in het testament.	De rechter is van oordeel dat de dochter enkel aanspraak kan maken op haar legitieme portie omdat met het 'wettelijk erfdeel' vroeger de legitieme portie werd bedoeld. Verder werden er ook termen gebruikt zoals 'legitieme portie' en 'legitimaris'. Het zou dus de bedoeling zijn geweest van de erflater dat zij enkel recht heeft op de legitieme portie.
5	De gehele nalatenschap. De nieuwe partner van de erflater (de langstlevende) meent dat er sprake is van de wettelijke verdeling waardoor de kinderen van erflater enkel een geldvordering op de langstlevende krijgen die opeisbaar is bij het overlijden van de langstlevende.	Uit het testament blijkt niet dat het de bedoeling is geweest van de erflater om de wettelijke verdeling toe te passen op zijn nalatenschap. Ook heeft hij uitdrukkelijk zijn kinderen tot erfgenaam benoemd.	Het hof oordeelt dus dat er geen sprake is van de wettelijke verdeling. Uit feiten en omstandigheden blijkt niet dat de erflater dat bedoeld had aangezien er geen wettelijke verdeling in het oude recht bestond en er verder niets op wijst dat het de bedoeling was dat de echtgenote alles zou verkrijgen. Dat betekent dat de erfgenamen nu hun erfdeel kunnen vorderen en dat zij ook aanspraak kunnen maken op goederen uit de nalatenschap.
6	De langstlevende was samen met de erflater een manege begonnen. Deze heeft erflaatster verkocht aan één van de kinderen. De vraag in deze zaak is of die	In het testament had de moeder (de langstlevende) het recht van vruchtgebruik over de gehele nalatenschap. Verder is zij ook benoemd tot de executeur.	In beginsel zijn de erfgenamen gedeeltelijk eigenaar van de goederen en dus ook de manege. In deze zaak is de langstlevende echter tot executeur benoemd waardoor de langstlevende bevoegd is over de nalatenschap te beschikken. Uit het testament bleek niet hoe groot de bevoegdheden van de executeur zouden zijn, maar doordat

	koop rechtsgeldig was.		iedere erfgenaam bewust was van de verkoop van de manege, en er geen teken was van verzet hiertegen, acht de rechtbank dat de koop rechtsgeldig was. De langstlevende was dus niet geheel zelfstandig bevoegd, maar de koop was toch rechtsgeldig.
7	Een landgoed.	Alle drie de kinderen zijn ieder voor gelijke delen erfgenaam.	Oorspronkelijk was er sprake van een bijzondere gemeenschap zoals bedoeld in artikel 3:189 lid 2 BW. Op grond van artikel 3:190 lid 1 BW zouden de deelgenoten (de drie erfgenamen) enkel gezamenlijk beschikkingsbevoegd zijn. Wanneer één van de deelgenoten zijn aandeel in die gemeenschap vervreemd, wat een van de erfgenamen heeft gedaan, ontstaat er ten aanzien van dat goed een eenvoudige gemeenschap op grond van artikel 3:166 lid 1 BW). Hierdoor is dat goed geen bestanddeel van de oorspronkelijke gemeenschap meer en daarom kan er in dit geval verdeling worden gevorderd. Na de verdeling is ieder beschikkingsbevoegd over zijn eigen deel.

4: Beroepsproduct stroomschema

Ouderlijke boedelverdeling

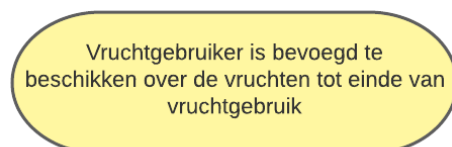

Vruchtgebruiklegaat

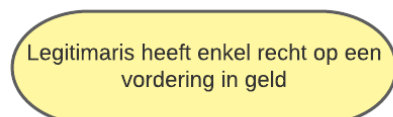
Beschikkingsbevoegdheid over het goed waar het vruchtgebruik op rust

Beschikkingsbevoegdheid over de vruchten die uit het vruchtgebruik voortvloeien

Legitieme portie

Dit overzicht is gebaseerd op mijn afstudeeronderzoek 'Beschikkingsbevoegdheid bij onder oud recht opgemaakte testamenten'. Voor meer informatie raad ik u aan het onderzoek te raadplegen.

Het doel van dit overzicht is het bieden van duidelijkheid over wie er beschikkingsbevoegd is in welke gevallen. Hierbij ga ik uit van nalatenschappen waarbij het laatst opgemaakte testament is opgemaakt vóór de wetswijziging van 2003.

Kelly de Gier (s1115300); student aan de Hogeschool Leiden